

T. 4

TERMÉSZETRAJZI FÜZETEK

AZ ÁLLAT-, NÖVÉNY-, ÁSVÁNY- ÉS FÖLDTAN KÖRÉBŐL.

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MUZEUM.

A TERMÉSZETRAJZI OSZTÁLYOK KÖZREMŰKÖDÉSE MELLETT

SZERKESZTI

HERMAN OTTÓ.

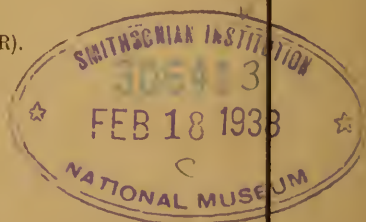
SZAKSZERKESZTŐK

JANKA VICTOR, FRIVALDSZKY JÁNOS, DE KRENNER JÓZSEF,
(LEIRÓ NÖVÉNYTAN). (LEIRÓ ÁLLATTAN). (ÁSVÁNY ÉS FÖLDTAN).

ELSŐ KÖTET.

IV. FÜZET (OKTÓBER-DECZEMBER).

KÉT KÖNYOMATÚ TÁBLÁVAL

BUDAPEST, 1877.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

EGYETEM-UTCZA 4-ik SZÁM ALATT.

Rebue für das Ausland am Schlusse des Heftes.

TARTALOM.

	Lap
Figyelmeztetés..	206
Természetráajz — Nemzeti szellem. HERMAN OTTÓ-tól	207
Reliquia Petényiana. HERMAN OTTÓ-tól	212
Oriolus. PETHŐ GYULÁ-tól	217
A magyarországi tücsök-félék felszárnnya. PUNGÉR GYULÁ-tól	223
Új téhelyröpiék. FRIVALDSZKY J.-tól	228
Új méhfajok. MOCSÁRY SÁNDOR-tól	231
Aphidák. DR. HORVÁTH GÉZÁ-tól	234
Synonymiai jegyzetek. DR. HORVÁTH GÉZÁ-tól	235
Tengeri Amoebák. DR. ENTZ GÉZÁ-tól	236
Új növények. SIMKOVICS L.-tól	237
Generis Iris species novae. JANKA VICTOR-tól.. . . .	242
Anophthalmus Merkeli. FRIVALDSZKY J.-tól	246
Különfélék	246
Csereviszony	247
Tartalom (I., II., III., IV. füzet)	262
Tárgymutató..	263

Inhalt der Revue.

	Pag
ZOOLOGIE	248
Beiträge: Ornithologie von O. HERMAN und J. PETHŐ; Ortophtera von J. PUNGÉR; Coleoptera von J. FRIVALDSZKY; Hymenoptera von A. MOCSÁRY; Hemiptera von Dr. G. HORVÁTH. Protistologie von Dr. G. ENTZ.	
BOTANIK	260
Beiträge: Descriptiones plantarum novarum von L. SIMKOVICS; Generis Iris species novae von V. v. JANKA.	
NOTIZEN	261
Schriftenaustausch	247
Register (I.—IV. Heft)	203

TERMÉSZETRAJZI FÜZETEK

AZ ÁLLAT-, NÖVÉNY-, ÁSVÁNY- ÉS FÖLDTAN KÖRÉBŐL.

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM.

A TERMÉSZETRAJZI OSZTÁLYOK KÖZREMŰKÖDÉSE MELLETT

SZERKESZTI

HERMAN OTTÓ.

SZAKSZERKESZTŐK

JANKA VICTOR, FRIVALDSZKY JÁNOS, DE KRENNER JÓZSEF,
(LEIRÓ NÖVÉNYTAN). (LEIRÓ ÁLLATTAN). (ÁSVÁNY ÉS FÖLDTAN).

ELSŐ KÖTET.

IV. FÜZET (OKTÓBER-DECZEMBER).

KÉT KÖNYOMATÚ TÁBLÁVAL.

BUDAPEST, 1877.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

EGYETEM-UTCA 4-İK SZÁM ALATT.

Figyelmeztetés.

A „Természetrajzi Füzetek“ jelen, IV-dik füzetével az első kötet be van fejezve, s az előfizetés lejár.

Noha a vállalat szerény anyagi alapon kezdte pályafutását, mégis képes volt arra, hogy az írók tekintélyes számát egyesítse, tartalmával, berendezésével s külső kiállításával megszerezze a haza és a külföld legilletékesebb fórumainak elismerését.

Már az első három füzet megjelenése huszonzét tudományos társulatot és vállalatot indított arra, hogy velünk esereviszonyba lépjen.

Nem az előfizetők száma, mely nagyon is csekély volt, hanem a magyar Nemzeti Múzeum által nyújtott dotáció tette lehetségessé azt, hogy kivált a költséges rajzokkal olyan igényeknek is megfelelhettünk, a minöket csak a gazdag külföld gazdag intézeteihez szokás kötni; s e dotáció tette lehetségessé azt is, hogy az előfizetési ár oly csekély volt.

Az előfizetők számának szaporodásától függ az, hogy a vállalat erősbüljön s működését mind szélesebb és szélesebb körre kiterjessze.

Kérjük eddigi előfizetőinket, úgy azokat is, a kik e közvetítő, hasznosnak bizonyult vállalatot fölkarolni ohajtják, szíveskedjenek az előfizetés megújításáról, illetőleg eszközzéséről gondoskodni.

Előfizetési ár a második kötet négy füzetére

3 forint osztrák értékben,

mely lejjobban posta-utalvánnyal az alulírt szerkesztőséghez intézendő.

A „Természetrajzi Füzetek“

szerkesztősége.

Budapest, Nemzeti Múzeum épülete.

TERMÉSZETRAJZ — NEMZETI SZELLEM.

E vállalat második füzetében egy cikket bocsátottam közre, mely a természetrajzi magyar műnyelv ügyével foglalkozott s a végén megígérttem, hogy egy második cikkben majd tárgyalni fogom azt a szellemet is, mely a népben él, például: az állatnevekben tükröződik; a szemlélődésnek azt a módját, mely e szellem sajátossága s így törekvéseinkre nézve minden bizonynyal irányt jelölő. — A következő fejtegetésnél csak az állattan ügye lebeg előttem; más szakba nem avatkozom s ha mondok valamit, a mi másutt is talál: tessék számba venni; ha helytelent mondok: tessék megróni. Ezt kellő súlylyal előre bocsátom.

A ki sokat forog a mi társadalmunkban s oly szerencsés helyzetben van, hogy sok réteggel érintkezik, a mellett észlelő, puhatóló természettel bír, az nem is valami nagy fáradsággal bizonyos ismeretek elterjedésére nézve igen érdekes és nevezetes eredményekhez jut. Azt tapasztalja pld: hogy némely, egészen elemi ismeretek, a melyek «ott künn» minden — a mint ezt mondani szoktuk — iskolát végzett ember birtokában vannak, nálunk vagy nagyon hiányosak, vagy épen hiányzanak, még pedig ugyanabban a rétegben, mely társadalmilag amavval egyrangú. — Az algymnásiumot vagy megfelelő reáltanodát végzett külföldi pld: tisztában van azok iránt az elvek iránt, a melyek LINNÉ rendszerére nézve mértékadók; nem akad meg a rovarok átalakulásának fokozataiban, sorrendjében; a szabad természetbe vetődve, jól fogja fel azokat a mozzanatokot, a melyekkel az iskola megismertette; több kevesebb ismerősre talál; szóval: több-kevesebb, de valódi értelemmel bír.

Ha itt nálunk puhatólunk ebben az irányban, bizony akár frappáns jelenségekre is bukkanunk. Nem középiskolát, hanem egyetemet végzett embereknel, ha nem épen tökéletes ignorantiára, úgy legalább mesés zavarosságra találunk, s ez annál meglepőbb, minél jobban ismerjük azokat a tanterveket, a melyekben az illető ismereteknek elég tisztességes hely jutott — nem csak az újabb időben, hanem már «azelőtt» is.

Országos szaktestületek — pld. gazdaságiak — gyűlésén résztvéve, nem egyszer szinte meghökken az ember a felett a tájékoztatlanság felett, mely ott — teszem azt — a kártékony rovarok fejlődési fokozatai, illetőleg

alakjai iránt uralkodik s megingathatatlan komolysággal tárgyalatik. A repcekarók ötletéből roppant részletességgel arról értesültünk, hogy tavaszkor fekete, hernyóféle állatok pusztítják a drága növényt, és csak mikor ezek eltűnnek, jön egy vörös bogár, mely szintén pusztít. Ha bármily behatóan azon vagyunk, hogy a hernyót a bogár fejlődési fokának mutassuk be, nem érünk észre; kissé gúnyoros mosoly mellett tudunkra adatik, hogy a hernyó nem bogár és viszont; és mihelyt idáig érünk, minden magyarázatunk, véleményünk, ajánlatunk a legnagyobb rezervával, bizonyos jóindulatú fejrázással találkozik, — magyarázva: felszólunk, noha a dolog oly elemi, noha igazunk van.

A «praeparandia» végzett tanító, kiben élénk észjárást vettem észre s épen ezért foglalkoztam is vele, hogy hívet hódítsak az állattannak, a midőn már felköltöttem érdeklődését, teljes őszinteséggel körülbelől azt mondta nekem: «hjah uram! a hogyan ön mondja ezeket, ez egészen más; de a «praeparandiában» ott bizony mindenikünk igyekezett, hogy kivált a természetrajzi órát valahogyan elmulaszthassa, mert ott bizony érthetetlen száraz neveknél s szavaknál egyebet nem igen tanult az ember!»

Ilyen dolgok elegendő világosságot vetnek ugyan a bajra, de nem fedik fel a baj voltaképeni kútforrását, melynek megközelítése, a milyen egyszerű olyan kényes is. Kényes azért, mert kérdés, vajjon a legnagyobb ügyesség mellett is, nem téved-e az a pulhatoló kéz egy-egy darázs-fészekbe? És kényes, mert nem minden kéz oly kérges, hogy elszántsággal, kár nélkül bemarkolhasson.

Honnan származik tehát az az idegenkedés bizonyos ismeretek iránt, noha bennök rejlik mindaz a mi értelmet fejt, kedélynemesítő, a mi oly hű vezető a természetben, melynek az ember része sőt kifolyása, a melyhez egész lényével, a lét alapföltételeivel kötve van?

Bármiképen hánytam vettem én ezt a dolgot, minden párluzam, minden szembeállítás s okoskodás csak oda vezetett, hogy az idegenkedés abban az idegen szellemben, modorban gyökerezik, a mely azokban a forrásokban éktelenkedik, a melyekből az oktatás meríti anyagát, a melyekre reászorúl.

És honnan származik ez az idegen szellem? Ez lenne a kérdések kérdése, a melyre mindenekelőtt — természetesen csak a magam módja szerint — megadom a feleletet.

Vegyük a természetrajznak csak egy szakát: az állattanit. Mihelyt e szaknak nálunk végbement fejlődését, pld: a németekének fejlődéséhez viszonyítjuk, be fogjuk látni, hogy csak a német fejlődött igazán s onnan a hatása a német közmívelődésre. A miénk jóformán virágházi növény, melyet csak ügygyel bajjal, mesterséges úton s csak arra bírhatunk, hogy — vegetáljon; így hatása nem is terjed túl azon a szűk kereten, a melyen kívül ninesen számára hely, mert ott kívül, más az idő, más a létkör.

Megengedem, hogy ez az állítás kissé kötekedő színben tűnik fel, de csak látszólagosan, mert valójában igaz.

A német természettudományok állattani része visszavezethető az ősrégi GESSNER-től a modern BREHM-ig, a régi RÖSEL «Belustigung»-jaitól a modern analyticusokig; a mód, a melyben tárgyalatik fölér DARVIN merész interpretátoriáig, HAECKEL ERNŐ-ig, s ama mély, specificus német kedélyességig, a melylyel BALDAMUS legújabbán madármeséit írta, melyek, noha valódi mesék, mégis igaz természettudományi alapra vannak fektetve. Ezt úgy nevezem, hogy minden német művelődési igény, megkapja a maga könyvét, mindig a német szellem forrásából merít, e szellem pedig százados fejlődés eredménye, eredménye annak a szemlélődési sajátosságnak, mely a német typos természeti tulajdona. A francziáknál, angoloknál, svédeknel ez épen így van.

És ha most a magunk tűzhelyén tartunk szemlét, vajjon mit látunk? Azt találjuk, hogy ezelőtt egynehány évtizeddel, a midőn t. i. a magasabb művelődés mellözhetetlen szükségessége általános meggyőződéssé vált, a múlttal, fejlődéssel bíró más irodalmi szakok terén classicusaink és herosaink támadtak, akkor akadtak hangoztatói a természettudományoknak is, akadtak művelői, kiknek szorgalma, jóindulata előtt készséggel kalapot emelünk — — de tagadjuk azt, hogy az irányt eltalálták, a nemzet szükségéit ismerték s így kielégítették, hogy ebben az irányban egyáltalában számbavehető létesítettek volna. Minden fejlődés, átmenet nélkül beléugrottak az analyticus methodus rideg szárazságába, üzték a dolgot azon a magaslaton, a melyre mint egyének fölvergődtek, minden tekintet nélkül arra, hogy még más missiójuk is volt, az, hogy magára a nemzet közművelődésére hassanak. Így történt az, hogy az egyesek évtizedeken át folytatott ilyszerű működése, bár mily gondos és fáradságos volt is, a nemzet értelmi tovafejlődésére nézve meddő maradt. Avval vígasztalták magokat, hogy majd az utókor hasznát veszi működésöknek; de valójában úgy jártak mint az az atya, ki a legmagasabb matematikai problémák megfejtésével foglalkozik, hiszi, hogy fia ennek majd hasznát veszi, de e fiut elfeledi megtanítani a számok ismeretére, tehát az elemi dologra mint alapföltételre. Minthogy befelé semmi hatásuk nem volt, keresték kifelé s itt ott meg is találták: diagnosisaik — néha nagyon is kiesinált úton — a külföldön figyelembe vétettek s ez hirdettetett a legnagyobb dicsőségnek ily ezim alatt: «ime, a külföld is elismerte!» Itt azután csak az volt a rendes baj, hogy a külföld ezt ritkán, nagy ritkán vette a magyar művelődés productumának — kivált ha az író neve nem volt magyar — s így csak az egyén jutott érvényre, a nemzetet rajta maradt a barbárság gyanúja e téren is, egészen a legújabb időkig. Így tehát befelé a hatás elmaradt, kifelé nem használt a *nemzetnek*, meglehetősen közömbös volt.

A magyar igény kielégítését a nyelvben vették elvegezni s azon

kezdték, hogy a nyelvet alapjából kiforgassák, a már úgy is föl nem érhető teljesen érthetetlené tegyék. Meglett a hirhedt műnyelv története.

És azután jöttek a tankönyvek szegény írói. A korszellem, a többi szakok haladása, a kényszerítő szükség alapművek, források kutatására szorította őket, oly forrásokéra, a melyekben a művelődés minden igénye kielégíthető lett volna: magyar szellemet, szemlélődési módot tükröztető források kutatására, melyek — — nem léteztek sehohsem! Kénytelenek voltak idegen szellemű művek átültetéséhez folyamodni. De vajjon hány ismerte közülök a nemzet valódi igényeit, hány volt képesítve arra, hogy az idegent nemzeti szellemben átültesse, átgyúrja? A legvilágosabb feleletet megadja az az ignorántia, mely némely szakok terén még ma is észlelhető, és az a tanító, ki bizonyos előadásoktól irtózott.

Nos, mi dolog az hát avval a nemzeti szellemmel, mely még a szakművekbe is tartozik? mi dolog az a szemlélődés sajátosságával, mely nem minden nemzetnél egyforma?

Szól ez hozzánk azokból a művekből, melyeknek írói magukon viselték nemzetök tipikus sajátságait s első sorban, öntudatosan a nemzetnek dolgozva, benne és általa lettek «híresekké»; azokéból is, a kik a nemzet szellemébe behatolni igyekeztek.

Egy és ugyanazon dologra a józan, gyakorlati angol azt mondja: «ez így van!» A francia fölkiált: «íme!» A német azt mondja: «merkwürdig!» — Az angol beéri a dolog egyszerű tárgyalásával, annyit von ki belőle, a mennyi biztosan kivonható; a francia keresi a frappánsat is; a német okoskodva csodálkozik.

Szól ez hozzánk a gyermek dadogó kérdéséből, a midőn a német gyermek a seregélyre mutatva kérdi apjától: «Vater, *wie heisst der Vogel?*» s az apa feleli: «Mein Kind, das ist der Staar». A magyar gyermek pedig azt kérdi: «Apám, *miféle* madár ez?» s az apa azt feleli első sorban: «Mezei madár, seregélynek hívják.»

A német azt mondja a Plataléáról: «Das ist die Löffel-gans», a fehér színre és széles csőrre építve a fogalmat, tehát mit sem törődve az elhatározó *életmóddal*; a magyar azt mondja: «Az a kanalas-gém», tehát nem zavartatja magát a csalékony külszín által, hanem az elhatározó lábalkat és az *életmód* segítségével eldönti helyesen.

A kinek valaha módjában állott — még a hajdani Tisza-mocsarak idejében, a midőn ott csak úgy nyüzsgött a vízimadár — a halászok, révészek és vadászok madárismeretéhez folyamodni, az kettőt tapasztalt: hogy a rokon alakokat sem tévesztették össze, s hogy mindig az *életmódból* merítették a megkülönböztetést, melyet azután a hanggal s csak utolsó sorban a külszínnel támogattak. Ezek az egyszerű, bizonyára tipikus magyar emberek egytől egyig valóságos *biológiai* tehetséggel bírtak, mely a szakembert meglepte, bámulatra ragadta.

A biológiai elem az, melyet a magyar szeret és keres, mely szelleme, szemlélődése sajátosságának legkedvesebb, a melylyel még arra is rá lehet venni, hogy az orismológiai szárazságokkal megbarátkozzék. Ezt mindig szem előtt tartom s úgy tapasztalom, hogy van köszönet benne.

Azokban a dolgokban, melyek a «külföld elismerésében» is részesültek, ezt az elemet hiába keressük; a legtöbbször a czélszerű, száraz diagnoszishoz oda van csatolva a száraz földirati adat, több semmi!

A biológiai elem szól hozzánk a magyarzatokból, ez s a hang, mint festő elem, a népies elnevezések legtöbbszöréből. Itt jut érvényre az észlelés bámulatos finomsága, mely csalhatatlanul mutatja a nép természetrajzi szellemét — a mint én ezt nevezni szeretem.

A hangra nézve álljon itt a következő kis tájékoztató. Dr. LANDOIS H. «Thierstimmen» című művében¹ a 186 és 187-dik oldalon a békák hangjáról értekeztet, nagy elégtétellel jegyzi meg, hogy szűkebb hazája, a mocsaras-békás Westfália népe már régen kimagyarázta a kecskebeka szólását, így:

„Gärd, wat kuokst de?“
 „Hiärm, Järften! Järften!“
 „Giärd, wu smakt se?“
 „Hiärm, lecker, lecker, lecker . . .!“²

Itt valóban hangfestő csupán csak a «kuokst» szó, mert a «Järften» es a «lecker» korántsem felel meg a brekegés hangesésének, ennél sokkal vontatottabb.

A szegedvidéki nép mást tud a béka szólamáról, a midőn elmagyarázza, hogy bizony háromféle béka beszél, még pedig nemet, tót és magyar, így:

«Német béka: «Komm, kumm, kom, kum!» (Jer).

«túrta: «Wart, Wart, Wart!» (Várj).

Tót béka: «Cso~zse~je~toto? eso~zse~je~toto?» (Mi az?)³

Magyar béka: «Adta teremtette, adta teremtette!» Mire mind elbujnak.⁴

Nem elég az hozzá, hogy itt minden szótag hangfestő s a legfinomabb észlelés és leleményesség tanubizonysága, de itt azonkívül még valóban három fajnak tavaszi szólama van festve, a midőn mind a vízben s többnyire együtt tartózkodik. A «komm, kumm» nyilván a tűzhasú béka (Bombinator igneus), a «Wart» kétségkívül az erdei béka (Rana temporaria).

¹ Dr. L. H. «Thierstimmen» Freiburg 1874.

² Német tájszólásban adva s ezt jelenti: G. mit főzöl? H. borsót! G. hogyan izlik? H. pompásan!

³ Igen gyorsan egymásután kimondva!

⁴ Ezt a közlést Ft. TORMA JÓZSEF kanonok és doroszói plébános úrnak, ki Szeged szülöttje s kiváló barátja a természetnek, köszönöm.

ria), míg a többi félreismerhetetlenül a voltakepeni kecskebeka (*Rana esculenta*) hangja.

Ne fogadták volna el a régiebbek csak a specifikus *német-tudományos*, száraz, szörszálhasogató mintákat, hanem — ha már önállóan nem tudtak teremteni — ismerkedtek volna meg népök szellemével s követték volna az *ángolt*, mely a magyarral rokon hajlamú; és ma másképp állanának a dolgok!

Azt hiszem, hogy ezek elég világos ujjmutatások arra az irányra nézve, mely nagyon is megérdemli a gondos ápolást; sőt meg vagyok győződve, hogyha ez iránynyal, a szellemmel számolunk, ha ezt figyelembe vesszük, az üdvös hatás nem fog késni, érezhető lesz lefelé épen úgy, mint fölfelé is.

Fenntartom magamnak, hogy a hangfestő elemre egy bezáró cikikken még visszatérek.

HERMAN OTTÓ.

ÁLLATTAN. ZOOLOGIA.

Madártan. Ornithologia.

RELIQUIA PETÉNYIANA.

A nagy tusában, melyet a tudományosság terén is vívunk, két jelszó az, mely phárosként kalauzol, serkent és ösztönöz.

A nemzet művelődésének fokozása, az értelem mind magasabbra, tökéletesebbre való fejlesztése. Ez az első.

Cultúrképességünk, kultúrnemzet voltunk bizonyítása kifelé. Ez a második.

Nem az anyagi lét *után*, hanem mellette, vele, kölesönös hatás és visszahatásban jár a művelődési törekvés. Az egyik épen úgy mint a másik létünk, fennmaradásunk alapföltétele. Szellemi herosaink, kik óriási erőfeszítéssel, páratlan önfeláldozással, megküzdve a legsúlyosabb akadályokkal felrázták a nemzetet százados tespedéséből, mely már már veszedelmes lethargiává kezdett lenni, nagyonis jól tudták mit művelnek; megértették a kor intő szavát: a múlt dicsősége miatt nem feledkeztek meg a jövőről, arról a jövőről, melyre nem lehet nyugodalmasan *visszapillantani*, mert ezt csak munkával, küzdelemmel lehet *élni*.

Ők azt is tudták, hogy a léthez szükséges hatalmat — akár anyagi akár szellemi legyen az — nem lehet kikölesönözni, nem lehet a nemzetre ráakasztani; ez csak fejleszthető, csak a nemzet összes képességeinek, ösztöneinek, sajátosságainak *productuma* lehet ez egyesegyedül. A valódi,

ép fejlődés az intenzív irányhoz van kötve s ha ez igazi, melyre ható, akkor a messzire, tágas körre való kihatás önként bekövetkezik.

Ebben a tekintetben az egyén nem különbözik a társadalomtól, az egyikben van foglalva a másiknak képe, az egyik tükre a másiknak, — igen természetesen is, mert az egyénekből alakúl a társadalom s az utóbbi megadja az előbbinek nem csak a továbbfejlődésre, hanem a magasabb fejlődésre szükséges föltételeket is.

Bármely irányt vesszük is, mindig ezt fogjuk találni.

Ha legsajátabb körünkbe nyulunk s számba vesszük az egyéneket, kik e viszony világosan magyarázó képei, nem kell hosszasan keresnünk, föltaláljuk őket a munka bármely körében.

Egy Kossuth bemélyed a nemzet legparányibb állami institúcióiba, ez intenzívitás, a melyből az a hatás folyt, melylyel nem csak egy kis nemzet szűk keretében, hanem nemzetközileg is hatott.

Egy Eötvös bemélyed a társadalmi viszonyok legsalsóbb rétegéig, ez is intenzívitás, a melyből a XIX. század uralkodó eszméinek oly világos képe ered s oly messzire kihatott.

E példákban roppant tanúság rejlik a nemzet számára, e példák a leghatározottabban jelölik az utat az epigónok számára is.

Az intenzív iránynak egy lényeges föltétele az, hogy mind azt, a mi erő s tényező, okkal móddal ki kell használni, alkalmazni; legyen az bármi nagy vagy bármily csekély is. Itt teljesen talál és érvényes Eötvösnek remek hasonlata, mely a mivelődést egy fölséges nagy folyamhoz hasonlítja, a mely folyam a kis patakok, parányi források ezreinek köszöni létét.

Vajjon mi, az epigónok, beláttuk és fölfogtuk-e az irányt mindig és mindenütt? Megtettünk-e mindent, hogy a szerte fakadó forrásokból további ereket ne a talajalakulások véletlenjére bízunk, hanem egy világos, magasztos cél érdekében, kisebb-nagyobb utánjárással, előbb patakká, majd folyóvá összeterejük?

Bizony — a midőn egy előttem fekvő kéziratcsomóra tekintek, s előttem áll annak története — mintha látnám, hogy sokszor eltévesztett az az irány, összetereelés helyett bedugult még egy egy erősebb forrás is!

PETÉNYI SALAMON JÁNOS, Muzeumunk egykori öre, kéziratának egy töredékét értem, mely csak kis része annak a buzgó fáradozásnak, a melyet ez az ember az Ornithologia terén mintegy harmincz éven át folytatott és érvényesíteni törekedett.

Ki volt az a PETÉNYI? Ezt a maga idejében több-kevesebb szerencsével s melegséggel magyarázta néhány necrolog, emlékbeszéd, támaszkodva a munka eredményeire, melyek láthatók, olvashatók; de bizony csekélyek. Azután — mintha örökre eltemette volna az idő folyása — senki sem szól

róla, munkálkodása kiadott részének nem volt maradandó, messze kiterjedő hatása, PETÉNYI mintha csak eltűnt volna. De a kinek van fogalma arról: mi és mennyi lehet gyümölcse egy szorgalmas ember harminczévi működésének, az nem nyugodhat meg; annál kevésbé, minél biztosabb az, hogy PETÉNYI rendkívüli közlékenységével, kedvenc szakmája terjesztése érdekében folytatott országos agitációjával, nagy körre kiterjesztett levelezésével, mely az állattan és a szűkebb értelemben vett madártan elsőrendű csillagait, egy CUVIER-t, BREHM, NAUMANN, BECHSTEIN, BALDAMUS-t is fölkereste, s így sokakat tájékoztatott tanulmányai állására, jegyzetei bőségére nézve.

Ezenkívül az évek során azok a külföldi Ornithologusok, a kik PETÉNYI kortársai voltak, mindenképen igyekeztek is, hogy PETÉNYI hátrahagyott madártani észleleteit puhatojják, azoknak kiadását szorgalmazzák; mert a madártannal is csak úgy áll a dolog, mint számos más szakunkkal, hogy t. i. hazánk speciális viszonyai kimerítőbben letárgyalva nincsenek s ennél fogva leginkább azok a viszonyok, a melyek az alakok földirati elterjedésére nézve mértékadók, függőben maradtak, mintegy akadályt képeznek a tudomány haladó útjain.

Legélénkebb lett a külföld érdeklődése, a midőn nekem kimutatni sikerült, hogy a *Nucifraga caryocatactes* tojás fölfedezésének elsőse PETÉNYI-t illeti. Ezt az adatot TSCHUSY-SCHMIDHOFEN VICTOR művében fel is használta s ez alkalommal a PETÉNYI hagyaték ügyét is szellőztette.

A kéziratok ügye ez idő szerint a következő stádiumban van: PETÉNYI azokat a magyar Tudományos Akadémiának hagyományozta s az Akadémia «Értesítő»-jében foglalt jegyzőkönyvi kivonatokból ilyen ügymenet tűnik ki. Az 1855-dik év október 29-kén tartott osztályülésen a titoknok emlékbeszédet tartott PETÉNYI felett s indítványozta, hogy úgy kézirati hagyatéka mint elszórt munkálatai is együttesen kiadassanak. Ezt az osztályülés egyhangúlag elfogadta (Ért. 1855. p. 548). Az 1857-dik év június 22-ki összesülés elhatározta, hogy PETÉNYI természettudományi munkái kinyomassanak (Ért. 1857. p. 310). Az ügy ezután 1865-dik évi május 29-ig nem fordult elő; de ekkor terjesztettek elő az első füzet, mely PETÉNYI életrajzán kívül az őslénytani rész elejét tartalmazta (PETÉNYI hátrahagyott munkái, szerkesztette KUBINYI FERENCZ, I. füzet 1864).

Az osztályülés, melynek a füzet bemutatott, a már előkészített folytatás iránt is intézkedett; de a folytatás maig sem következett be.

A minden bizonynyal legértékesebb, mert leggazdagabb madártani részről való intézkedésnek menete nem követhető elég biztonsággal, s a magánúton nyert felvilágosításokból csak annyi tűnnék ki, hogy ez a rész bírálatra adatott ki s megbírálás után némely töredékek kivételével, melyeknek egyike — a solymok — dr. TAUSCHER GYULÁ-ra bízott, egy

ládába rakva az Akadémia peesétjével elzáratott s a döntő határozat hozataláig KUBINYI FERENCZ-nek megőrzésre kiadatott.

KUBINYI FERENCZ-nél e ládát s annak sértetlen peesétjeit 1865-ben magam is láttam s tőle tudtam meg, hogy arról az Akadémia határozata nélkül rendelkeznie nem szabad. Ez a határozat, úgy látszik, még maig sem hozatott meg. Ez s a hosszú idő, legfőképen pedig KUBINYI FERENCZ halála, ezt az ügyet összebonyolította, mert KUBINYI halálával annak hagyatékában nagy zavar támadt, a melyben a PETÉNYI-féle kéziratos láda úgy eltévedt, hogy sem a rokonok érdeklődő része, sem az ügyben fáradozó muzeumi igazgató ör, FRIVALDSZKY JÁNOS, eddig nyomára nem juthattak.

Ilyen körülmények között aligha marad más hátra, mint az, hogy az Akadémia latba vesse tekintélyének súlyát s azokon a nyomokon, a melyeket irattára s jegyzőkönyvei szolgáltatnak, intézze a további vizsgálatot, mely ha nem is a kéziratos ládát, úgy legalább azokat a részeket fogná napfényre hozni, a melyek átnézés vagy feldolgozás végett — mint pl. dr. TAUSCHER-nek is — kiadattak.

Ez annyival is inkább szükséges, mert sok jel oda mutat, hogy egyes részletek elszóródtak. Így FRIVALDSZKY JÁNOS-nak sikerült a Pastor rosensra vonatkozó jegyzeteket megtalálni, magam egy véletlennek az Oriolus galbula, Coracias garrula, és a Bombicilla garrulára vonatkozó jegyzeteket köszönöm.

A bedugult forrás megnyitására a «Természetrাজी füzetek» egyelőre nem tehetnek többet.

Most átmegegyek egy más kérdés tisztázására, arra t. i., valóban értékesek voltak-e PETÉNYI iratai? megszolgálhatták volna-e a magyar közmevelődést?

Erre a leghatározottab *«igen!»* a felelet, és jelesen az életmódra vonatkozó, beható észleletek azok, a melyek a töredékek után itelve kiváló gondról tesznek tanuságot.

PETÉNYI minden madárfaj számára egy külön, nagy-negyedrét fasciculust tartott, melynek homlokára ráírta az illető madár tudományos es népies nevét; helyét a melyet más írók rendszerében elfoglalt; a nem (genus) ismertető jeleit, a faj ismertető jeleit. Ebbe a fasciculusba gyűjtötte azután mind azokat a jegyzeteket, a melyek az életmódra, mint: költésre, fészek-építésre, táplálékra, költözködésre, hangra stb. stb. vonatkoztak, minden legkisebb jegyzet élén a madár neve áll, nehogy tévedés támadjon; szóval a legnagyobb pontossággal járt el. A midőn az egymáshoz tartozó jegyzeteket elrendezzük s azokat ilyen módon szakaszokba osztjuk, megkapjuk a madár teljes képét, úgy mint azt PETÉNYI ismerte — már pedig nagyon jól ismerte!

A példányok, a melyek után speciális leírásait készítette, mind a

magyar nemzeti Muzéum gyűjteményeiből valók, mi a leírást annál becsesebbé teszi.

Megjegyzem, hogy PETÉNYI jegyzeteit leginkább német nyelven vezette, de kizárólagosan a magyar Faunára terjesztette ki, a hazai viszonyokra fektette a súlyt, a hazának kívánt szolgálni. A nyelven megütközni nem lehet, mihelyt elgondoljuk, hogy PETÉNYI akkor működött, a mikor a magyar természetrajz s vele a műnyelv épen csak vajudni kezdett.

Ha azokra a madárképekre tekintünk, melynek elsejét e sorok vezetik be, önkénytelenül fejlődik bennünk az eszmék láncolata, az, mely közmívelődésünk föltételeire tartozik.

Minden lépten nyomon nagy hiányát érezzük az oly alapl műveknek, a melyek közmívelődésünk igényeit, a tündöklést épen úgy, mint a mindennapi kenyeret — ha szabad e kifejezéssel élnem — megadnák. És sehol sem válik e hiány oly érezhetővé, mint épen a leíró természetrajz terén, melynek föladata, hivatása nem csak a szigorú tudományosság emelése, hanem az általánosabb értelemben vett értelem, sőt a kedély nemesebb fejlesztése is. Azokat az alapl műveket értem én, a melyekben megkapja az analytikus, a systematikus, a zoogeografus, a biologus a magáét, s a melyek mégis úgy vannak tartva, hogy a legszerényebb s legmagasabb paedagógiai igény is kielégíttessék. Mert bármiként okoskodunk is, nem tagadhatjuk el sohasem, hogy a következő nemzedékek tökéletesedése egy mondhatatlanul fontos feladat, melyről megfeledkeznünk nem szabad, melyre tekintettel tartozunk lenni a tapasztalati és exact tudomány magaslatain is — főképen ma, a midőn a korszellem a régi kaszt, a régi ezéh falainak utolsó maradványait is lerombolja, a vizsgálódás és tanítás szabadságát hirdeti.

Nyugodt lélekkel odaállítom a PETÉNYI *Oriolus* leírását, mert tudom, hogy ebben megtalálja mindenki a magáét; állítom, hogyha PETÉNYI kézirati hagyatéka mind végig így volt tartva, s ha már ezelőtt húsz évvel a kiadást éri el, ma messze elől járhatnánk az Ornithologiában mint tudomány-szakban, azáltal is, hogy természetrajzi tankönyveinkben a beleerőszakolt és elmesterkelt külföldi és idegen helyét az foglalná el, a mi nemzetünk sajátos szellemének legjobban megfelel. Igaz, csak egy forrás, csak egy érlett volna ez, de ez is több az idegen hatástalannál.

* * *

Az itt következő cikkhez még a következő megjegyzéseim vannak. Az autentikus szöveg a Revueben foglalt német szöveg, melyben csak a sorrend biológiai része tőlem való, egyébként ez szóról szóra a PETÉNYI műve.

A rendbeszedést s a magyar szövegezést úgy a német szöveg tisztázását is PETHŐ GYULA barátom eszközölte, s ő bizonyíthatja, hogy némely

rövidítéseknek általam történt megfejtése után a dolog minden nehézség nélkül ment. A rövidítések rendszeren orismologiai és leíró műszavaknál fordulnak elő, megfejtésök az Ornitholognak nehézséget nem okoz, pld.: Httrücken = Hinterrücken, Oflügelhfte = Oberflügelhälfte stb., stb.

HERMAN OTTÓ.

*

ORIOIUS.

Fordította PETHŐ GYULA.

Sarga velyhe, Gömörben. *Sírga rigó*, átalán de hibásan. *Sírmalinkó*. (Szolgabíró, Borsodban.) *Arany málé*, Sopron megyében.

NAUMANN az *Oriolust* a varjúféle madarakhoz (Coraces) számítja; BREHM az ülő lábúakhoz (Brachypodes); SCHINZ a maga faunájában a rovarvőkhöz (Insectivorae); KEYSERLING és BLASIUS közösen kiadott faunájokban az énekes madarakhoz (Oscines), s e két utóbbi egyszersmind a rigókhöz (Turdidae).

A genus ismertető jelei. — A csőr erős, hosszas kúpidomú, tövén kissé szélesre nyomott, de magas hátú (ormú), ormán gyöngén hajlott, kissé túlhajló hegyén sekély bevágással. — A szájnújulás hosszabb mint a csüd; a szájszögleten csak néhány gyöngé és rövid serte foglal helyet; a tompahegyű homlok-hunezutka az orrlyukak hátsó széleig ér, meglehetősen közel a csőr (felső káva) széléhez; az orrlyukak — hátsó szélőkön — oly távolban vannak egymástól, mint a milyen a csőr magassága, közepütt, a kávazúg (Astwinckel) és a hegye között érve. — Az orrlyukak közel vannak a homlok ütközőjéhez (tövéhez), oldalt teljesen szabadok és nyitvák, fordított tojás-alakúnak, azaz: hátul szélesebbek, elöl keskenyebbek; egy-egy nagy, erős, felduzzadt hártya alatt nyílnak és belül, közepökön hosszant átvonuló, keskeny-tojásdad szagláló lemezkével vannak ellátva; a felső káva széle az orrlyuk alatt megvastagodott.

A nyelv szép lándzsa-idomú, nagyobb részt szaru-porezogós állományú, áttetsző, a hegye éles, közepütt mélyebb barázdával és egyszersmind azonkívül rojtosan osztott véggel; hátul erős, kiálló, osztott sarok; belül kicsiny és gyöngé, kívül pedig nagyobb és erős mellékfogakkal; a felső csőrpadlás-rés több-soros gyöngé fogazattal.

A szemek mögött egy-egy meglehetősen tisztán kivehető kopasz folt mutatkozik.

A láb csüde rövid, épen felényi oly hosszú mint a lábszár, és oly hosszú mint a középső ujj karom nélkül. A három mellső ujj a középsővel csak a tövén, a külső és a középső ellenben az első ízig van összenöve. (A sárgarigót már ez az egy jelenség is inkább a varjúfélékhez sorozza.) A hátsó ujj erős, hátul meglaposodott. Maga a láb puha. (Ez is közelebb viszi

tehát a varjúfélékhez.) Az arasz táblás lemezekkel. — *A karmok* gyöngék, oldalt meglehetősen összenyomottak, alul kétélűek, erősen görbültek; a középső ujj karmának széle kissé kiálló és éles.

A szárnyak középnagyságúak, meglehetősen szélesek; a hátsó-szárny tollai alig érik túl a közép-szárnyéit; mindössze 20 evezőtoll van egy-egy szárnyban; közülök az első épen felényi oly hosszú mint a második, a 2-ik jóval rövidebb mint a 4-ik, a 3-ik pedig valamennyi között a leghosszabb; míg a 17-ik evező toll — ha a szárny összevonva nyugszik — épen középheletet foglal el a 9-ik és 10-ik között. Kifelé a 3-ik, 4-ik és 5-ik, befelé pedig csak a 2-ik és 3-ik evezőtoll keskenyedik meg.

A fark középnagyságú; 12 tollból áll, a végén csaknem egyenesen elmeszertnek mondható; az *alsó farkfedő tollak* $\frac{2}{3}$ -át, a *felső farkfedők* valamivel többet mint a $\frac{1}{2}$ -ét érik el a fark egész hosszáságának.

A tollazat többnyire kemény és elkerekített; szép és kellemes színezetű; uralkodó szín a sárga, s ez a megkülönböztető jel mindig állandó.

ORIOLOUS GALBULA, L.

A faj ismertető jelei. — A fark töve (Bürzel), mind a kétféle fark-fedő, a szárny hegye és az alsó szárnyfedő tollak szép sárga színűek. *A kantár*¹ többé-kevésbé fekete.

A hím (♂) arany sárga; kantárok, szárnyak és a fark feketék.

A nőtény (♀) és fiatal madár, felül csíz-zöld, alul fehéres, de feketés szárvonásokkal; a fark felső színe többé-kevésbé olaj (oliva-) zöld-színű.

*

Egy ♀ példány, mely 1842. május 22-ikén ejtetett el Budapest mellett, egészben 9 hüvelyk ($23\frac{3}{4} \frac{c}{m}$) hosszú volt; *a fark* hosszása $3\frac{1}{4}''$ ($8\frac{1}{4} \frac{c}{m}$), miből azonban a szárnyak $\frac{3}{4}$ -ed résznyit eltakartak. Szélessége $17''$ ($44\frac{3}{4} \frac{c}{m}$).

Csőre felül $1''$ ($26 \frac{m}{m}$); a nyílás hossza $14'''$ ($31 \frac{m}{m}$); tövén $4\frac{1}{3}'''$ (közel $10 \frac{m}{m}$) magas és ugyanolyan széles; barnavörös, felső kávája nagyobb-részt piszkos, sötét-barnavörössel befuttatva, az orrlyukak fölött legsárgább; belül, miként a nyelv is, fehéres-vörös; *a csupasz bőr* szeme fölött és mögött fekete-barna, alatta halvány zöld.

Szemhéja feketés.

Lábszára $18'''$ ($40 \frac{m}{m}$); *csüd* $9'''$ ($20 \frac{m}{m}$), szélessége $1\frac{1}{2} — 2\frac{1}{2}'''$ ($3—6 \frac{m}{m}$). *Ujjai*: a középső ujj $9'''$ ($20 \frac{m}{m}$), karom $3\frac{1}{3}'''$ ($7 \frac{m}{m}$); külső ujj $7'''$ ($15 \frac{m}{m}$), karom $3'''$ ($6\cdot5 \frac{m}{m}$); belső ujj $7'''$ ($15 \frac{m}{m}$), karom $3'''$ ($6\cdot5 \frac{m}{m}$);

¹ «Zügel» a szájszéltől a fül felé. Megtaláljuk az alkalmat, hogy később a terminológiát összefoglaljuk. Szerk.

hátsó ujj 6''' (13 $\frac{m}{mm}$), karom 4''' (9 $\frac{m}{mm}$); a puha lábak az araszukon szélesek, az ujjakon egyenlőtlenül táblázottak, zöldecs ólom színűek, piszkos fehér bevágásokkal. — *Az ujjak talpa* piszkos sárgaszürke; *a karmok* sötétbarnák, hegyeik feketések.

Az alsó *farkfedők* és az *alsó szárnyfedők*, valamint a legközépső tollak alig 2''' (4.5 $\frac{m}{mm}$) szélesre, a legkülsők azonban 10''' (22 $\frac{m}{mm}$) szélességre is szép élénk sárgák (Hochgelb, jonquillesárga); s ugyanolyan a fark hegye is.

Féjének felső része, a *nyak hátsó része*, a *lát felső része* (a tarkó felé) és nagyjából a *vállak* is — melyeknek színe a szárnyak felé feketebarnával van keverve — és a *lát alsó része* (a farktő felé) világos olajsárgás-zöld színű, közbül elrejtözött sötét szár-esíkokkal; a legutóbbi rész azonban lassanként már az olíva-aransárga, esikozatlan farktőbe megy át.

A kis szárnyfedő tollak esiz-zöldek és feketés felhőzetűek; *a nagy szárnyfedők* és a *hátsó szárnyak* kifelé olivaszürke-zöldek, befelé fekete-szürkék, a *többi erezőtollak* valamennyien feketeszürkék, homályos fehér kormányzó-élekkel s ugyanolyan végfoltosakkal. *A leghosszabb erezőtollak felső szárnytakarói*, valamint a fiókszárny (alula) homályos feketék, az elsőb-iek nagy, fehérsárga — a befutó fekete gerinecsíkok miatt kissé osztott — végfoltokkal, miáltal egy megszakított harántszalagocska keletkezik. — *A felső szárnykormányzók* zöldecs szürkék; *a felső farkkormányzók* világos sárga olajbogyó-zöldek, fekete szárvonalakkal, hosszaságok felétől kezdve az aransárga végszalagig lefelé mindig feketébbek; a farkon számos durvább szürkebarnás, elrejtett harántvonalak vehetők észre; a legelső farktollak hátul és elől aransárgák, közepütt feketeszürkék, de mégis erős esiz-zöld lehellettel borítvák.

A pillák esiz-zöldek; *a kantárok* sötétszürkék, kissé a esiz-zöld színbe játszó, az áll piszkos fehérszürke, olajbogyó-sárgán pettyezetve; *a torok* és *begy*, valamint az egész *előnyakrész* piszkos fehérszürke, az elsőbbi elrejtözött, jelentéktelen, az utóbbiak pedig lefelé mindinkább — mind nagyságra, mind szín-erősségre nézve — fokozódó sötétszürke, hegyeiken esiz-szürke szárvonalakkal, melyek a mell felé ugyanolyan színű foltokba mennek át.

A pofák szürkés esiz-zöldek.

Mellének alsó része és a *has középrésze* piszkos fehér, erősebb sárga lehellettel, az elsőbbi feketebarna szárvonalakkal, az utóbbi többnyire foltok nélkül. *A test törzse* ugyanolyan, de az aransága lehellet már oly erős rajta, hogy határozottan ez a szín válik uralkodóvá.

Lába szára belül szürkés és sárga, kívül esiz-zöld és fehérszürkés habos.

A madáron nagy *költési foltok* voltak észrevehetők. *Belén* két hosszukás vakbél, az izmos-bőnyés gyomorban két szétdarabolt eserebogár. *Petefészékében* már borsónagyságu peték voltak.

Költés. költő-helyek. fészekrakás. — A t.-szét.-mártoni erdőben, 1846.

májusban, egy vékony eserfán talált *fészek* egy villaág és annak galyai között állott, csaknem a mellékág végén, mintegy 3⁰ (5·7 M.) magasan a föld színétől. Valóságos tégely volt ez; magassága 3'' (8 $\frac{c}{m}$), a fészek feneké alul 5'' (13 $\frac{c}{m}$) széles, átmérője 4''—5'' (10—13 $\frac{c}{m}$), az ágakhoz való odaerősítéssel együtt; a tégely belsejének átmérője 3''—3¹/₂'' (8 — majdnem 9¹/₂ $\frac{c}{m}$), mélysége 2¹/₂'' (6¹/₂ $\frac{c}{m}$). Az építő-anyag a következőkből állott: legalul, a fészek külső része száraz falevelekből készült, száraz széles csátélevelekkel összefonva, a melybe igen finom pókhálók voltak beleszöve; belül finom fűszálakkal volt bélelve körös-körül, közbül a széliben lúd- és tyúktollak. A fészek egész pereme gyöngéd, sárga pókháló-anyaggal volt az ágakhoz ugyancsak csinosan odaépítve.

Egy másik fészek, mely ugyanabban az erdőben, ugyanazon a napon találatott, vastag tölgyfára volt építve és pedig a legvastagabb törzságra egy vastag meg egy vékonyabb mellékág közé. Az alkotmány száraz levelekből, s ugyanolyan száraz, széles fűszálakból volt szerkesztve — melyek ott az erdőben fordultak elő; alakja félzacskóhoz hasonló, s az egész szerkezet levelekkel és száraz fűszálakkal volt a galyakhoz odafonva, s közbe olyan pókháló-szövetekkel is odaerősítve, a melyeken még a pókók petezacsói is rajta függtek. A fonadék között madártollak és pelyhek is fordultak elő. Belül tojásdad alakú s finom fűszálak- és közbefonott apró tollakból készült. — Hosszasága az ággal együtt 5'' (13 $\frac{c}{m}$), a nélkül 3¹/₂'' (9 $\frac{c}{m}$); szélessége a két oldalon 4'' (közel 11 $\frac{c}{m}$); felső átmérője 4'' és 5'' (11—13 $\frac{c}{m}$), tehát hosszas tojásdad alakú. Belül 3'' (8 $\frac{c}{m}$) mély. Magasan állott a föld színétől, a hegyoldal felső részétől legfeljebb 1¹/₂ ölnyire (3 méternyire).

Rákos-Keresztúron, 1850-ben egy a főútra hajló almafa villás ágai között talált fészek, legfeljebb 7 lábnyi (2·2 méternyi) magasban lehetett a föld színétől. Ez a fészek nagyrészt faláncsból volt építve, közbefonott száraz falevelekkel, tyúktollakkal és pókháló-szövetekkel; belül lószőrrel és czérnával kibélelve.

A rákos-keresztúri kertben 1854 május 16-ikán és 17-ikén mintegy 5—6 pár sárgarigó kergetődött szakadatlanul; még csak ekkor párosodva, kellemes fuvolahangokként hangzó füttyögetés közben. *Párosodásuk ideje* tehát körülbelül május közepére esik.

Táplálkozás. — STETINAY¹ a sárgarigók gyomrában tavasszal zöld fái poloskákat (Baumwanzen) és cserebogarakat talált. — Én magam pedig azt figyeltem meg, midőn a rákos-keresztúri kertben, ősszel, ezer meg ezer káposztapillangó-hernyót faltak fel; s nemcsak maguk lakmároztak, hanem tollas fiókáikkal együtt le-le bocsátkoztak a fákról, a prédát serényen felkeresték és elnyeldesték.

Átalán véve igen szeretik a fántermő gyümölcsöket, legkivált a jó lágy

¹ PETÉNYI barátja és proselytája.

és édes körteféléket; ezekért eljárogatnak a kertekbe s fiókáikat is táplálják vele.

Életmód és egyéni tulajdonságok. — A sárgarigók szerfelett nyughatatlan, örökös izgés-mozgásban levő, szakadatlanul ide s tova röpdeső madarak. Déli álmuk idején kívül alig képesek csak néhány pillanatig is egy-egy helyen megmaradni; hanem folyvást ágról-ágra, fáról-fára repdesnek, a leggyorsabb repüléssel, eközben sokat kurjogatnak és egymást hívogatják. Átalán véve igen élénkek, úgyszólván szilajak, s következőképen egész lényökben is szenvedélyesek.

Junius végén már a kertek fái vezetgetik családjukat, eközben a fiatalokat gondosan etetgetvén. Ilyenkor a hím néha meglehetősen messzire eltávozik eleségért, rovarokat, körtét, cseresznyét vagy más bogyókat keresve, s azután szerzeményével nyilsebességgel röpül vissza családjához; míg ellenben a nőtény ezalatt közelben marad, őrködve a kiesinyek felett s egy kis eleséget keresgélve.

A fiatalok folyvást csipognak, hangjukat a *klyahi! glyahi!*¹ stb. szóttagok közelítik meg leginkább. Az öregek ellenben, kivált a vadabb hímek, ha fészköket vagy fiaikat veszély fenyegeti, erősen és csúnyán — a maeska hangjához hasonlóan — kiabálnak. — A fiatalok csakhamar elhagyják a fészket, mihelyest legelső tollaik kiütöztek s farkuk alig nőtt még egy hüvelyknyire (harmadfél centiméternyire); csak annyira megerősödtek legyen, hogy a galyakon már képesek magukat fenntartani.

Vonulás, vándorlások. — 1834-ben a sárgarigók augusztus végén és szeptember első napjain költöztek el Budapest vidékéről. Ugyanazon év május 5-ikén már láttam néhányat — mint legelső megérkezetteket — a Hradek (várhegyen) Turpolyánál. — Tavasszal csaknem valamennyi költöző madár között legkésőbb érkeznek meg, t. i. rendszeren csak akkor, midőn már nemesak férgeket, hernyókat s egyéb rovarokat találnak táplálkozásukra, hanem már legalább néhány bogyó és gyümölcs, földi eper, körte stb. érő félben van s megehető, tehát jóformán csak április végén vagy május elején.

Igy 1835-ben e madarat csak május 1-én vettem legelőször észre a budapesti nemz. muzeum kertjében. Egyébiránt az erdőben néhány nappal előbb is megjelenhettek, minthogy költözködésök idején, mind tavasszal, mind ősszel, minden erdős helyet fölkeresnek s még a falvak és városok minden nagyobb fákkal beültetett helyeit, kertjeit s a szőlőket is meglátogatják.

1835 júniusban az egész Bánságban találkoztam sárgarigókkal, különösen német részekben, s az oláh és illír határon, a hol az országutak legnagyobbbrészt eseresnyefákkal vannak szegélyezve.

¹ Az *y* betű kiejtendő, mélyebben mint az *i*, magasabban mint az *ü*. Szerk.

Az adonyi szigeten 1848 április végén és május elején már jócskán találtam sárgarigókat. Szünetlenül énekeltek s költőhelyeket vagy már építő anyagokat keresgélve csatangoltak. Régebben e szigeten még sűrűbben fordultak elő, de — minthogy nyáron a gyümölcsöt, különösen az édes fajta körtét is eszik — a csöszök sokat lelövöldöztek közülök.

Pilisen a báró NYÁRY-féle kertben szintén hallottam egy párocskát május végén füttyögetni; s így azt mondhatjuk, hogy a sárgarigó egész alsó Magyarországon meglehetősen sűrűn előfordul és költ is, a hol alkalmas lombos fák, s erdőcskék kínálkoznak lakásául.

Gömörben az Oriolus csak Röczéig fordul elő itt-ott a völgyekben, de feljebb éjszakra már nem hatol; a mint ezt 1846-ban WÁGNER¹ Sumjáciban beszélte nekem.

1845-ben az Oriolusok már május 13-ikán énekeltek az ercsii angol kertben. 1839 augusztus 12-ikén néhány madár még szép fuvolahangokon énekelt hébe-hóba a rákos-keresztúri kerti erdőben.

Selmeczen és legközelebbi környékén, valamint feljebb a mély erdőségekben és völgyekben észak-nyugot felé nem fordul elő; de már közvetlen Selmecz alatt Antalban, Báthnál, Bagonyánál már mindenütt, minthogy ott több tisztás hely s mezőségek vannak, tehát már enyhébb legű a vidék.

Az Oriolus általán véve is már inkább déli, afrikai typus.

De nemcsak hogy későn érkeznek meg hozzánk a sárgarigók, hanem korán el is távoznak, még pedig már augusztus vége felé. Így például 1854-ben vettem észre, hogy egy Oriolus család augusztus 21- és 22-ikén Budapest kertjein vonúlt keresztül a nemz. muzeum közelében; útközben igen erősen hívogatták egymást, a nélkül azonban hogy egyetlen fuvolaszerű hangot adtak volna.

Csalogató, hívogató füttyök. Éneklés, hang és beszéd. — E madár tulajdonképi éneke jelentéktelen, halk, töredezett hangokból álló csevegés, melybe hébe-hóba fuvolaszerű füttyögetése hangzik bele, ezáltal éneke fokozódik és kellemessé válik.

Legtöbbnyire ülve és pihenve énekel, tehát jobbadán dél idején, midőn már jóllakott és eléggé kitombolta magát s egykissé megpihen.

Füttyögetése azonban csakugyan a legkellemesebb, legfuvolaszerűbb hangok egyike, Európának többi összes madaraié között. E hangok erősek, tiszták, teljes zengésűek, valódi értelemben fuvolaszerűek és fuvolahangok, melyek messziről kivehetők s a madár tanyájának egész vidékét kedvessé teszik. Hangzásuk körülbelül így fejezhető ki:

Filyo² — flyio — tyokalyio! Tyilyiolyió — tyikflyio — tyikolyió!
Ibirlyió — iolyó — iolyió! Tyioilyio — tyioblyio!

¹ PETÉNYI proselytája, kinek csinos ornithologiai gyűjteménye is volt.

² Itt is az *y* betű mélyebb az *i*-nél.

Triolyio — iolyo! — tyiolo — iolyo! Tyiolyo — blyioio!
 Tyliolyio — tyioilyo! Tyioilyio — tyioblyio!
 Triblyio — tidlo — flyio!
 Tribidlyio — flyio — bdlyio! Uilfö — flyio — olyio!
 Tyibilyio — tutulyio!

E lágy hangokban gazdag tételeket aztán a szótagváltozás, hangsúlyozás és az előadás gyorsaságára nézve, alkalmasint kedélyhangulatának különbözősége és szeszélye szerint, idomítja, váltogatja a végtelenségig.

Csevegésében sok hang hasonló a kasza azon pengéséhez, midőn fenökővel élesítik; sőt némelyik hang hasonlít az egykerekű kenetlen targonca nyikorgásához is.

Merő ellentétben állanak azonban ama melodikus-fuvolaszerű hangjaival némely rikácsoló kiáltásai, melyeket akkor hallat, ha valamely gyanús alak közeledtét veszi észre; a melyek telhat óvakodásra figyelmeztető, ijedséget és fájdalmat kifejező hangok. Ezek k. b. így hangzanak:

Kvrr — vaerrr! Mrrrvzsii! Mrzsizsi!
 Krrrvzaevae! Mrrraevzsevae!

E hangok sokban hasonlítanak a maeska nyávogásához. Szerfelett kellemetlenül hangzanak és nehezen utánozhatók.¹

Ezeken kívül leggyakrabban hallat egészen rövid esalogató hangokat, melyek így hangzanak: *Hu hu! heu hu!*

Azok a fiatalok, melyeket még szülők etetnek és vezetgetnek, folytonosan valami aggodalmas hangzású *klyahi! gliahi!* kiáltással hívogatják az öregeket.

Úgy látszik, hogy tavasszal a párzás idejében a nöstények is fuvolaszerűleg füttyögetnek; Rákos-Keresztúron legalább 1854 május 17-ikén azt vettem észre, hogy valamennyi sárgarigó kivétel nélkül szép fuvolahangokon füttyögetett.

Egyenesröpűek. Orthopera.

A MAGYARORSZÁGI TÜCSÖK-FÉLÉK FELSZÁRNYA.

Irta: PUNGÉR GYULA.

Hazai grylluszaink felszárnycsevetének átnézetéhez legalkalmasabb alapul szolgálhat a *Gryllus campestris* Lin. felszárnya, mint a melyen leginkább feltalálhatók mindazon alkatrészek, melyek tüeskeinknél észlelhetők. Azért, midőn jelen kis közleményben felsorolni szándékozom a főereket s

¹ Legjobban még azáltal, hogy a kifeszített tenyérre erősen kiesesorított szájjal hosszú esőkot nyomunk. A fuvolázást s e esőkot fölváltva utánozván, a féltékeny him megfelelőkézik óvatosságáról, s bizton lövésre kapható. *Szerk.*

az ezek által alkotott tereket a rajtuk észlelhető fontosabb erecskékkal együtt, szemlélhetés végett mellékelve adom a *Gryllus campestris* L. hím és nőténye felszárnyainak természet után felvett hű rajzát, és pedig amazt *hatszoros-*, emezt *öt és félszeres* nagysággal. (Lásd a XIII-dik táblát: I = hím bal-felszárnya, II = a nőtény bal-felszárnya.)

E szűk keretű közlemény czélja a hím és nőtény felszárnyak összehasonlítása mellett röviden rámutatni s illetőleg kiemelni a hím felszárnyának részeit, melyek a hang előidézésénél mint főtényezők szerepelnek, vagy pedig, a melyek az előidézett hang tisztaságára és erejére emelő befolyást gyakorolnak, — a nélkül azonban, hogy most a tücsökzene jelenségének tárgyalásába legkevésbé is bocsátkoznék.

A tücsök-felszárny erei megkülönböztethetők *elő és hátsó erekre*. Ezek közül legalább kettő, t. i. *egy elő- és egy hátsó-ér*, minden tücsökfajainknál észlelhető; hol teljes számmal vannak meg, nyolcznál nem terjednek többre.

ELŐ-EREK — *Venae anticae*.

Az első előér a *kar-ér** — *vena subcosta*, *Hg*, — melynek törzsről vagy töről eredő ágaeskái meglehetősen egyenlő közökre osztják a széles elő-tért s szélére vagy végére szaladnak. (L. I 2 és II 2.)

A második ér, a kar-éren belől, a *kartő-ér** — *vena mediana* *Hg*, — az előbbinél nagyobb vagy legalább is akkora vastagsággal. Minden szárnyas tücsökfajainknál megvan. (L. I 4 és II 4.)

Sem az első sem a második elő-érnél a hím és nőtény felszárnyain lényeges különbség nem fordul elő.

Harmadik a *belső-kar-ér** — *vena interno mediana* *HO*, — mely hosszúságának mintegy kétharmadán túl az előbbihez hajlik fel s azzal bogocskát alkotván, ismét elválik s úgy fut a szárny szélére (a hímnél, l. I 3), vagy pedig amazt egész végig nem érinti. (L. II 3.)

Az említett *vena subcosta* *Hg* és *vena interno mediana* *HO* a köztük eső *kartő-érnek* — *vena mediana* *Hg* — törül eredett ágai, s mind hárman a *vállbüttyökbe* — *callus axillaris* *Hg*, — gyökereznek. (L. I 1 és II 1 vállbüttyök.)

A negyedik előér, a *hosszu-ér* — *vena longa*, — majd a vállbüttyökből, majd a *lónalj-büttyökből* — *callus cubitalis* *HO* — ered; a leghosszabb s mondhatni, a legvékonyabb is az összes előerek között. A megelőzőhöz igen sok esetben derékon annyira közelít, hogy azzal szilárdul összeforrott-nak gondolható volna, tövön azonban s még inkább hátsó vége felé elálló. (L. II 5.) Ezt az eret a hímnél a *kartő-ér* és *belső kar-érnek* már említett

* A esillagozott magyar elnevezéseket HERMAN OTTÓ-nak köszönhetjük; nem különben azon latin neveket is, melyek után *HO*. áll. A *Hg*. jelenti Dr. HAGEN nevét. kinek a felszárnyakra vonatkozó nézetét különösen szem előtt tartottam. Lásd: Stett. Entom. Ztg. XXXI. 1870.

bogoscájából kiinduló kereszt-erecske metszi, (mely néha elmosódó), az azon tuli része az érnek tetemesen vastagodott (a tulajdonképi tücsökknél). (L. I 5.) A nőstény hosszú-ere s a hozzá nagyon közelítő belső-kar-ér sokszor együtt is vékonyabbak mint a kartő-ér egyedül. A kereszterecskét (I. k.) *feszítő* erecskének — extensor — nevezzük, mert közbenléte által a kiegyenesedő szárnynak kifeszülését eszközli.

A karér és kartő-ér között fekszik a *kartő-völgy* — *vallis mediana*. — A *kartő-ér* és *belső-kar-ér* hosszan a *belső-kar-ér völgyét* — *vallis interno-mediana* — zárják. Mindkét térenl azonban figyelemre méltóbb a *belső-kar-ér* és *hosszu-ér* közötti *sark-völgy* — *cardinovallis*, — ez képezvén hosszában azt a sarkot, melyen a felszárny előrsze egyenesre nyilik, vagy az állat oldalára zárul. A *ránecz* — *plica* — a cardino-vallistól a kiszélesedő folytatása, melyet a hímnél a fennebb említett kereszterecske választ el a cardino-vallistól. A *ránecz* (L. I 6 és II 6) az egész felszárnyon a leggyöngébb rész, s néha a szárny nyugvó helyzetében legyező módra összehajló.

A sarkvölgyről megjegyezzük még azt, hogy néha annyira elkecskenyedik a belső-kar-ér és hosszú érnek nagyon egymáshoz hajló dereka között, miszerint egyszerű nagyító üveggel csak nehezen kivethető, vagy hosszú keskeny csatornának látszó.

A felsorolt erek, a köztük levő völgyek és a széles előszél együtt, a felszárny összes szélességének mintegy felét teszik.

HÁTSÓ EREK — *Venae posticae*.

Ha az eddig előszámlált erek, a hím és nőstényt illetőleg esekely különbséget mutatnak fel, annál több eltérést tapasztalunk a hátsó főerek és térek alakulásában, a minthogy a zenélő hím felszárnyának rendeltetése is eltérő a néma nőstényétől.

Itt van egy ér, mely alakulásában a nősténynél kevésbé, de a hímnél annál szeszélyesebb. Ez a *szabálytalan ér* — *vena irregularis*. — A nősténynél vagy egyenes, vagy görbe, vagy a felszárny végéig terjed, vagy csak középen túlig tisztán megkülönböztethető, azontul gyakran részint a *vena longa ágerecskéivel*, részint transversalis erekkel hosszant bonyolul. (II 9.) A hím *szabálytalan ere* (I 9, 9^b) közelebb vagy távolabb a tőtől egy hirtelen tett hajlással a felszárny hátsó széle felé görbül s a *bog*-ban — *nodus* — valamennyi hátsó főérrel egyesül (I 13), majd a bogból kiválva s ismét irányt változtatva, a hosszú érnek azon része felé irányul egyenes vonalban (I 9^b), hol a *ráneczot* a *cardinovallistól* ama vékony *feszítő erecske* — *extensor* — választja el. A szabálytalan érnek e két, tudniillik bog előtti és bog utáni (I 9 és 9^b) részei, a *vena longa*val együtt egy laut alakú háromszögű tért zárnak be, melynek egyik csücsa a bütyöknél, végső csücsa a *feszítőnél* — *extensor* vagy ennek közelében a *ránecz* belső szöglete táján, és hátsó csücsa a *bog*-nál — *nodus* — van. Ez a háromszögű tér a *laut* — *lyra*

— (lásd az I ábrában L), mely annyival inkább viselheti ezt a nevet, mert a vena irregularisnak bog előtti részéből kiágazó erecskék (lásd I. ábrában *c, c, c, c*, betücskékkel jelzett erecskéket) a szőban levő téren keresztül a hosszú érig luzódva, mind megannyi *húrok* — *cordulae* a hasonlatot meg-
lepőleg emelik. Ezen húrok száma és milyensége a zene milyenségére igen nagy befolyást gyakorol.

Szárnyas tücsökfajaink hímjeinél, mint a rokon családbeli *Locustina*-
nák legtöbb fajainál, a czirpelés előidézésének egyik főtényezője a *reszelő**
— *lima*. — Ez a reszelő tücskeink legnagyobb részénél a szabálytalan
érnek bog előtti részén található fel. A limának némi nyomai a *gryllotalpa*
vulgaris nöstényének szabálytalan és sokszor még inkább az ezután követ-
kező éren is észlelhetők. *A limának milyensége nagy mértékben határozza a*
zene rhythmusát.

A szabálytalan érnél még figyelmet érdemelnek némely belőle kiin-
duló ágerek. A nöstény szabálytalan eréből több ágerek (lásd II. 7.) nyul-
nak a szárny hátsó széle s illetőleg vége felé irányulva. Ezen ágerek közül
az, mely a *ránecz* belső szöglete felé ered (lásd II ábrában *a*), az azt meg-
előző két ágérral együtt (I. II. ábrában β és γ betücskékkel) felel meg a hím
szabálytalan eréből kiinduló azon ágereknek, melyek a *dob-hártyát** —
Tympanum — körítik (I ábrában *a* és γ) s illetőleg metszik, (I. ábra β
vagyis 8). Ez a dobhártyát metsző ágér a *hangoló-ér** — *vena epitonica* HO.
— Ez a *hangoló-ér* valamint a *tympanum* mekkorasága is figyelemre méltó.
Az *Oecanthus* igen nagy részben nagy *tympanum*-ának köszönheti, hogy
méla czirpelése messze elhangzik, pedig felszárnya sokkal gyöngédebb alko-
tásu mint rokonaié. A *Gryllotalpa* dobhártyája aránylag legkisebb, hangoló
ere nincs, s így csak egy sejtből áll.

A szabálytalan ér mögött a belső *hónaljér* — *vena interna* — van, mely
a hímnél (I. 10, 10^b) a többi erekkel a *bog*-ban egyesülvén, ismét külön válik,
irányt változtatva s görbe alakot írva le hátra kanyarodik a *hónaljérnek*
hátsó szélén levő ágára (pl. *gryllus*-nem), vagy önállólag végződik (*Gryllo-*
talpa), vagy pedig felkanyarodik s szabályos félkör alakban egyesül a vena
irregularis megfelelő ágérével (*Oecanthus*). A nösténynél vagy egyenesen
vagy görbén, mint a megelőző, sugárzik ki a bütyökből (II. 10, 10^b). Néha
az előbbi, néha pedig a következő ér tőága gyanánt tűnik fel.

A *hónaljtör** — *vena submediana* Hg — is épen mint a *vena mediana*
— Dr. HAGEN kitünő észlelete szerint minden rovar felszárnyában megvan ;
s ez észlelet alaposágát és valóságát eddig megvizsgált tücsökfajaink is
megerősítik. A *hónaljtör* a nösténynél (II. 11, 11^b) görbe vagy egyenes; az
előbbivel párhuzamos, s rendszeren rövidebb mint az. A hímnél a bog előtti
rész (I. 11^a) többé kevésbé görbült; a *bog*-ból kiágazó rész (I. 11^b) néha
rövidebb mint a belső hónaljéré, és vagy más érrel egyesülve, vagy önál-
lólag végződik; vagy pedig az előbbi érnél hosszabb, és a hátsó és vég

szellel párhuzamosan szabályos félkörbe, keretezőleg kanyarodva, a *vena longával*, ennek vége előtt egyesül. Ez eszt van az *Occanthus* finom metsetű felszárnyánál.

A *vena submediánának* törül eredett hátsó ága a *hónaljér* — *vena postcosta*, — (I. 12, 12^a, 12^b, II. 12, 12^a, 12^b, 12^c), a hímnél igen fontos, mert bog előtti részének (I. 12) két egymásból egymásba hajló ágacsakája alkotja a felszárny hátsó szélén, közvetlenül a bog előtt, azt az igénytelen mekkoraságu *ívecskét* — *areulus* — (I. 14), melyben rámutathatunk a hangszer második főtényezőjére, mint a mely a másik felszárny *limájához* dörögoltetvén, avval együtt közös szülője lesz a czirpelésnek, s mint a melytől *egyszermiűd a hangtisztaság első sorban függ*. Ha ez ívecskéről elmondjuk még, hogy nagyító üveggel különösen szemügyre vétetvén, világos tiszta színe által tűnik ki homályosabb környezetéből, míg szabad szemmel alig észrevehető, s hogy hosszúsága illetőleg ívhajlása a legviszonyosabb arányban áll a lima elhajlásával, illetőleg rovátkolt élének emelkedettségével; és végül, hogy legteljesebben kifejlödvé tulajdonképeni gryllusainknál föllelhető, a Xyánál* merőben hiányzik, — most egyelőre eleget mondtunk róla. A bagon túl a *vena postcosta* ágai néha egymástól különválva jelennek meg, és pedig a belső (I 12^a) kissé görbe, a szélső (I 12^b) egyenes és a felszárny hátsó szélének szegélye gyanánt szolgál. Ez az ér a nősténynél (II 12) néha két-három águ (II 12^b, 12^c, 12^a).

A hónalj-tő-ér és hónalj-ér határozottan a *hónalj-bütyökből** — *Callus cubitalis*. HO — (I 15 és II 15), míg a *vena irregularis* és *interna* néha a vállbütyökhöz hajlanak inkább.

A hátsó főerek következő téreket alkotnak :

A *vena irregularis* és *interna* közötti *szabálytalan tér* — *area irregularis* — a különböző fajok nőstényeinél különböző, némely fajoknál mind inkább szélesedő, és terjedelmes, s mint az ezután említendő térek is, hálózatosan elterjedő transversalis erek és a *vena irregularis* és *longa* ágerei által ferde négyszögöskékre van osztva. A hímnél (majd minden tücsökfajnál) e térnek bog előtti része keskeny, a bog utáni pedig szabálytalanul szélesbedő s körülbelől ott, a hol a *vena postcosta*t érinti, a legszélesebb; e térbe esik a *dobhártya* — *tympanum* — is, melyen túl a tér többi részét a *vena longa* ágerei és transversalis erek osztják apró négyszögökre, melyek néha szabályosan, néha szabálytalanul sorakoznak egymás mellé.

A *vena interna* és *submediana* közti tér a *belső hónalj-tér* — *area interna*; — a *vena submediana* és *subcosta* között van a *hónalj-tő-tér* — *area submediana* — a *vena postcosta* megett a *külső hónalj-tér* — *area postcosta* — találjuk.

* Hogy a *Xya variegatana* ezt a műszert mi pótolja, még nem tudom megmondani, sőt még azt sem, hogy limáját használja-e zenélésre vagy nem. Ezt majd akkor, ha az élő állatot szabályosan vagy fogságban észlelhetem!

PUSZTAK.

Mindezen tereket, a főereknek hátra felé irányuló ágerein kívül, igen sok esetben a hátsó széltől elé s illetőleg a szárny végefelé irányult *transversális erek* is szedelik; melyek — ha vannak — számra nézve nem csak különböző fajok szerint, de ugyan azon fajnál is, változók lehetnek, a felszárny mekkorasága szerint (pl. a *Gryll. melis* Fisch. nőstényeinél). A transversális erekről legyen elég most megjegyezni, hogy számuk a nőstény felszárnyán nagyobb, mint a hímén. Emennél igen sok esetben vagy a szárny vastagodott téreibe olvadnak belé (főként a bog előtt), vagy elmosódottak egészen vagy csak részben, mely utóbbi esetben kifejlődött csonka végük felismerhető. (L. I ábr. a tympanumban v. v.). A lyra húrjai (I c. c. c.) is transversális erek.

EXPLICATIO.

Tab. XIII.

I. Elytrum Grylli campestris L ♂ sexies auct.	I. 11a, 11b, } Vena submediana Hg.
II. Idem feminae. 5 ¹ / ₂ auct.	II. 11, 11, } Vena postcosta.
1. 1. Callus axillaris Hg.	I. 12 a, b, c, } Vena postcosta.
2. 2. Vena subcosta Hg.	II. 12, 12, }
3. 3. Vena internomediana H. O.	I. 13, — Nodus.
4. 4. Vena mediana Hg.	I. 14, = Arculus.
5. 5. Vena longa.	I, II. 15, = Callus cubitalis H. O.
6. 6. Plica.	I. L = Lyra.
7. 7. Rami venae longae.	I. c, c, c, c. Cordulae.
I. 8 (= β) Vena epitonica H. O.	I. T = Tympanum.
I. 9a, 9b, II 9 Vena irregularis.	I. T a, γ = Rami venae irregularis.
I. 10a, 10b, } Vena interna.	II. a, γ = Idem feminae.
II. 10, 10 }	I. v. v = Trunci transversales.
	I. k = Extensor.

Bogarak. Coleoptera.

COLEOPTERA NOVA

EX HUNGARIA MERIDIONALI,
a JOANNE FRIVALDSZKY descripta.

ÚJ TÉHELYRÖPŰEK

MAGYARORSZÁG DÉLI RÉSZÉBŐL,
leírta FRIVALDSZKY JÁNOS.

STYPHLUS UNCATUS.

Elongatus, brunneus vel testaceus; capite pronotoque subrude rugoso-punctatis et setis flavescenti-albidis, simplicibus spathulatisque vestitis; elytris rude striato-punctatis, interstitiis angustis setis simplicibus incumbentibus et spathulatis erectis seriatim ornatis; pedibus dense punctatis et breviter setosis, tibiis apice unco longo terminatis.

Long. $2\frac{1}{2}$ $\frac{m}{m}$.

Supra brunneus vel testaceus, infra obscurior, antennarum clava pallide flava. Caput parvum, globosum, dense punctulatum et flavido-pubesceus; oculi nigri, parvi, planati, non prominentes; rostrum pronoto brevius, latiusculum, apice parum curvatum, rugoso-punctatum, setis brevibus incumbentibus, immixtisque spathulatis suberectis, flavescenti-albidis, dense tectum; antennarum clava breviter obovata, pallide flava. Pronotum subcylindricum, infra apicem modice constrictum, latitudine multo longius, subrude rugoso-punctatum et setis brevibus concentricè incumben-
tibus, spathulatisque suberectis vestitum. Elytra pronoto plus quam adhuc semel longiora, retrorsum versus sensim ampliata, apice conjunctim rotunda, mediocriter convexa, postice abrupte declivia, rude striato-punctata, fere clathrata, interstitiis angustis, setis simplicibus incumbentibus et clavatis erectis seriatim instructis. Pedes punctulati et setulis brevibus dense tecti; tibiaram apice unco sat longo terminato.

In Hungaria meridionali ad thermas Herkulis Mohadienses a JOANNE PAVEL et in Slavonia a me detectus.

Felül barnás vagy barnasárga, alúl sötétebb színü, a csápok bunkója világos-sárga. Feje kicsiny, gömbös, sűrűn pontozott és meglapuló sárgás, pelyhes szőrökkel fődött; szemei feketék, kicsinyek, laposak s ki nem állók; ormánya az előtornjánál rövidebb, kissé szélesített, hegyén kevésbé görbült, redősen pontozott, rövid meglapuló, serteidomú, sárgás-fehér szőrökkel sűrűn borított, melyek közt lapoczkás alakúak s kissé felállók is vannak; a csápok bunkója rövid, visszáru tojásdad s világos-sárga. Torja hengerded, hegye alatt kissé összeszorúlt, szélességénél sokkal hosszabb, kissé durván redősenpontozott és rövid meglapuló, korongja felé irányúlt, sárgás-fehér serte-szőrökkel, azonkívu kissé felálló lapoczkásokkal is borított. Röptyűi a torjánál több mint még egyszer hosszabbak, hátrafelé lassúdadán szélesbedők s hegyök közösen elkerékített, középszerűen domborodottak, hátul hirtelen lejtősek, durván vonalasan-pontozottak, köztérésük keskenyek s meglapuló soros egyszerű — és felálló bunkós serte-szőrökkel ellátottak. Lábai pontozottak, és rövid sertés-szőrökkel fődöttek; lábszárai pedig meglehetősen hosszú gamóval felszereltek.

Magyarország déli részében a melhádiai Herkules-fürdőnél PAVEL János által és általam Slavoniában fődötetett fel.

HALTICA (ORESTIA) PAVELI.

Ovata, mediocriter convexa, nitida, brunnea, pedibus pallidioribus, oculis nigris; pronoti lateribus fere parallelis, infra angulos anticos angulatis, superficie obsolete, disperse punctulata, ante basim leviter transversim impressa; elytris ovatis, striato-punctatis, punctis versus apicem evanescentibus; femoribus parum incrassatis.

Long. $\frac{2m}{m}$.

Orest. Kraatzii All. (mili ignotae) magnitudine et statura similis esse videtur, sed elytris aliter coloratis, horum punctatura basim et latera attingente distincta. Brunnea, subtus obscurior, antennarum apice, palpis pedibusque pallidioribus, oculis nigris. Capite laevi, stria transversa inter oculos profunda, fronte obtuse-carinata; antennis dimidii corporis longitudinem vix superantibus, pubescentibus, articulis 2—4 valde brevibus, aequalibus, ultimo antecedentibus crassiore, apice acuminato. Pronoto longitudine latiore, lateribus fere parallelis, tenuiter marginatis, angulis anticis rotundatis, retrorsum oblique explanatis et tenue callosis, callositate versus latera dente parvo terminata, ideoqua latera hic angulata sunt; angulis posticis acutiusculis; superficie mediocriter convexa, obsolete disperse punctulata, ante basim, medio arcuatim productam, leviter transverse impressa, impressione fere recta et utrinque striis brevibus profundis limitata. Scutello parvo, triangulari, laevi. Elytris basi pronoto modice latioribus, ovatis, tenuiter marginatis, mediocriter convexis, postice valde declivibus, striato-punctatis, series punctorum 9 et una scutellaris, haec usque ad $\frac{1}{3}$ elytrorum extensa, seriebus internis ante apicem, mediis infra medium, lateralibus vero in medio evanescentibus. Subtus punctata et pubescens; femoribus parum incrassatis.

In Hungaria meridionali pariter ad thermas Herculis Mehadienses a JOANNE PAVEL, Musaei Nationalis Hungarici collectore detecta.

A Kraatz-féle Orestia-hoz (Or. Kraatzii All.), -- mely előttem ismeretlen, — nagyságára s alkatára nézve hasonlónak látszik lenni; de a másképen színezett röptyük s pontozatuk által, mely tövükig s az oldalakra is kiterjed, különböző. Barnás, alul valamivel sötétebb színű, a csápok hegye, a falámok s lábai világosabb színűek. Feje síma, a szemek közti bevéssett vonala mély, homloka pedig tompa ormóju; csapjai körülbelül féltest hosszúságúak, pelyhedző szőrökkel, 2—4 izeik nagyon rövidek, egyenlők, a végső az előttelevőknél vastagabb s vége hegyesített. Torja hosszánál szélesebb, oldalai majdnem párhuzamosak s vékonyan párkányoltak, az előszögletek kerekítettek, hátrafelé ferdén kissé szélesedettek s vékonyan felpittyedtek, a pittyedés az oldalak felé fogacs-kával végződik, miért is itt a torj oldalai szögletet képeznek; a hátsó szögletek hegyesdedek; felülete középszerűen domborodott, alig láthatólag szétszórta pontozott, a közepén ívesen kinyúlt alapja előtt sekélyen harántan benyomott, a benyomás majdnem egyenes s oldalvást két rövid, de mély rovátka által korlátolt. A paizs kicsiny, háromszögű és síma. Röptyüi alapjukon a torjnál kissé szélesebbek, tojásidomúak, vékonyan párkányoltak, középszerűen domborodottak, hátul nagyon lejtősek, vonalasan pontozottak, 9 pontsorrall s egy röviddel a paizs mellett, mely a röptyük egy harmada hosszára terjed, a belső pontsorok a röptyük végei előtt, a középsők azok közepe alatt

s az oldaliak a röptyúk közepén enyészetesek. Alul pontozott és szőrös-kés; a ezombok kissé vastagodottak.

Magyarország déli részében a Herkules-fürdőnél PÁVEL JÁNOS a nemzeti muzeum gyűjtője fődözte fel.

Hymenoptera. Hártyaröpkék.

MELLIFERA NOVA

ÚJ MÉH-FAJOK

IN COLLECTIONE MUSAEI NATIONALIS A NEMZETI MUZEUM GYŰJTEMÉ-

HUNGARICI,

NYÉBEN,

ab ALEXANDRO MOCSÁRY descripta.

leírta MOCSÁRY SÁNDOR.

1. **Colletes punctatus.** Interstitio oculo-mandibulari brevi, antennis capite adhuc semel longioribus, articulo tertio quarto paulo brevioribus; niger, subnitidus; clypeo, genis, fronte, occipite, thorace et femoribus cano-villosis; clypeo rugoso-punctato, apice truncato, antemmarum funiculis subtus brunnescentibus; metanoti lateribus dense punctatis; thorace abdominisque breviter-ovati segmentis dorsalibus duobus primis rude, sed non dense, reliquis et omnibus ventralibus vero sat dense rugoso-punctatis, segmentorum dorsalium margine postico niveo-fasciato, ano conico, hoc et ventre fumato-pubescentibus; tibiis ac tarsis griseo-hirtis, horum articulis apice ferrugineis, calcaribus testaceis; alis flavescenti-hyalinis, apice dilutionibus, tegulis, nervis stigmatique piceis. — ♂, long. 9 $\frac{m}{m}$.

Colleti nasuto Sm. similis, sed minor ac debilior: clypeo non producto, interstitio oculo-mandibulari brevi, metanoti lateribus dense punctatis, non vero rude punctatis et rugosis, abdomine breviter-ovato, alis flavescenti hyalinis diversus.

In Hungaria centrali inventus est.

A szem és a rágó közti tér rövid, a csápok a fejnél még egyszer hosszabbak s harmadik ízök a negyediknél kevéssel rövidebb: fekete, kissé fenyves; szájképzője, arca, homloka, nyakszirte, torja és ezombjai hosszú, elálló fehérszürke szőrrel fedettek; szájképzője redősen-pontozott, végén esonkított, a csáp ostorai alul barnásak; utótorja oldalain sűrűn pontozott; torja és rövid-tojásdad végtestének két első hátszelvénye durván, de nem sűrűn, a többi és az összes hasszelvények ellenben meglehetősen sűrűn redősen-pontozottak és a hátszelvények hátsó szélé hófehér szalaggal jelölt, végszelvénye kúpdad s ez, valamint a has is füstösszínű pehelylyel borított; lábszárai és kocsái sűrű szürke szőrözettel vannak takarva, s ez utóbbiak végső ízei végükön rozsdabarnák, sarkantyúi agyagsárgák;

szárnyai átlátszó-sárgásak, végükön világosabbak, tőpikkelyök, erezetök és jegyök szurokfeketék. — ♂, hossza 9 $\frac{m}{m}$.

A *Colletes nasutus*-hoz hasonló, de kisebb: szájjvédője nincs megnyúlva, a szem és a rágó közti tér rövid, utótorjának oldalai sűrűn pontozottak, nem pedig durván pontozottak és ránczosak, végteste rövid-tojásdad, szárnyai átlátszó sárgásak.

Budapest környékén találtatott.

2. *Osmia dives*. Nigra, sat robusta; capite lato, thorace paulo angustiore, dense rugoso-punctato, temporibus tumidis, his, genis et clypeo fulvo-griseo, fronte et occipite vero fulvo-hirtis; clypeo subrude punctato, apice modice calloso, mandibulis validis, tridentatis (dente primo lato), sulco obliquo longitudinali exaratis et fulvo-tomentosis; antennis tenuibus, articulo tertio sequentibus duobus longitudine subaequali; thoracis dorso dense rugoso-punctato et aureo-fulvo, pectore et metanoto vero fulvo-griseo hirtis, scutello inermi, metanoto dense rugoso-punctato eiusque area media nitida; abdomine late-ovato, nitido, sat dense punctato, segmentis dorsalibus 1—3 in medio tamen dispersius punctatis, 1—5 margine postico late aureo-fulvo fasciato, ano subtiliter punctulato et fulvo-tomentoso, scopa ventrali nigra; pedibus nigris, fulvescenti-griseo pilosis, tibiis anterioribus unco externo apicali medioeri armatis, anticorum calcaribus apice testaceis, posteriorum vero totis nigris, tarsis subtus fumato-ferrugineo hirtis; alis fumato-hyalinis, margine apicali cellulaeque radialis parte antica obscuris, tegulis, nervis stigmatique nigris. — ♀, long. 12 $\frac{m}{m}$.

Osmiae aurulentae Pz. similis, sed maior et robustior: mandibulis aliter dentatis, area media metanoti nitida, corpore paulo fortius punctato, abdominis fasciis omnibus integris, calcaribus tibiaram posteriorum et scopa ventrali nigris distincta.

In Hungaria centrali in montibus ad Budam sitis mense julio valde rara est.

Fekete, meglehetősen vaskos; feje széles, a torjnál kissé keskenyebb, sűrűn redősen-pontozott, halántékai duzzadtak s ezek, valamint arca és szájjvédője szürkéssárga, homloka és nyakszirte pedig barnássárga színű szőrözettel vannak fedve; szájjvédője meglehetősen durván pontozott, a végén kissé felpittyedt, rágói erősek, háromfogúak (az első fog széles), ferde hosszas barázdával jelöltek és barnássárga színű gyöngö szőrözettől molyhosak; csápjai vékonyak, harmadik ízök a két előtte levő íz hosszával csaknem megegyező; a torj háta sűrűn redősen-pontozott s ezt aranysárga, a mellet és utótorjot pedig szürkéssárga szőr fedi, paizsa fogak nélkül való, hátsótorja sűrűn redősen-pontozott s középterüje fényes; végteste hosszas-tojásdad, fényes, meglehetősen sűrűn pontozott, de az 1—3 hátszelvények közepén szétszórtabban pontozottak, az 1—5 szelvények hátsó széle széles aranysárga szalaggal ékesített, a végszelvény sekélyen ponto-

zott és barnasárga gyöngye sűrű szőrözettel takarja, a has gyűjtőszőre pedig fekete; lábai feketék, sárgásszürke szőrűek, a két első pár lábszár végén kívülről egy-egy közép nagyságu foggal fegyverzett, az első sarkantyúi végökön agyagsárgák, a két hátsó páré pedig egészen feketék, a kocsák alul merev és sűrű füstös-rozsdabarna színű szőrözettel takartak; szárnyai átlátszó-füstösek, végeiken és a sugársejt mellső részén sötétebbek, tópickelyök, erezetök és jegyök feketék. — ♀, hossza $12\frac{m}{m}$.

Az *Osmia aurulenta*-hoz hasonló, de nagyobb és vaskosabb: rágóinak fogai másképen helyezettek, az utótorj középső terüje fényes, teste kissé erősebben pontozott, végtete összes szalagjai egészek, a két hátsó pár lábszár sarkantyúi és hasának gyűjtőszőre feketék.

A Gellérthegy déli oldalán júliusban igen ritka.

3. *Tetralonia adusta*. Brunneo-nigra, subopaca; mandibulis antennisque nigris, his subtus et apice obscure-ferrugineis; elypeo dense rugosopunctato, nigro; capite, thoracis lateribus, pectore, femoribus, segmento primo dorsali ventraeque griseo-villosis; thoracis dorso brunneo-hirto; abdomine thoracis latitudine, segmento primo dorsali basi rugoso-, reliquis vero dense punctatis, segmentorum 1—3 margine postico laevi ac pellucido, 2—4 fulvo-griseo tomentosus, 5-to nigro-holosericeo, 6-to et 5-ti margine postico ferrugineis; tibiis metatarsisque cano-villosis, his subtus brunneo-hirtis, tarsorum articulis reliquis ferrugineis, unguiculorum apice nigris; alis subhyalinis, tegulis nervisque rufo-piceis. — ♀, long. $13\frac{m}{m}$.

In Hungaria centrali aestate valde rara est.

Barnás-fekete, meglehetősen fénytelen; rágói és csápjai feketék s az utóbbiak alul és végeiken homályos-rozsdabarnák; szájvédője sűrűn redösen-pontozott és fekete; feje, torjának oldalai, melle, ezombjai, a végtet első hátszelvénye és hasa hosszú, sűrű s elálló szürke szőrözettel fedett; torjának háta barna szőrözött; végtete olyan széles, mint torja s az első hátszelvénye tövén redösen-, a többi szelvények ellenben sűrűn pontozottak, az 1—3 szelvények hátsó széle sima és áttetsző, a 2—4 gyöngye, sűrű sárgás-szürke szőrözöttől molyhosak, az 5-ik bársonyfekete, a 6-ik és az 5-iknek hátsó széle rozsdabarna; lábszárjai és a terjék (első kocsái) hosszú, sűrű és elálló szőrszálakkal vannak megrakva, s ez utóbbiak alul barnás szőrűek, a kocsák többi ízűleke rozsdabarna, a karmacsok végükön feketék; szárnyai meglehetősen átlátszók s tópickelyök és erezetök rőt-színbe játszó fekete. — ♀, hossza $13\frac{m}{m}$.

Az 1875-ki év július havában a Gellérthegy déli oldalán fődöztem fel.

Hemiptera.

APHIDÁK.

Közli: DR. HORVÁTH GÉZA.

A félröptűek rendjéhez tartozó Aphidák (levelészek) úgy tisztán elméleti, mint gyakorlati szempontból bizonyára a legérdekesebb rovarcsoportok egyikét képezik. Mert míg egyfelől sajátos életmódjuk és szaporodási viszonyaik által a szakember figyelmét lekötik, addig másfelől azon nagymérvű károk által, melyeket egyes fajok bizonyos cultivált növényeinkben okoznak, a gyakorlati növénytermelő előtt olykor első rangú fontosságra vergődnek.

Ezen apró rovarokról eddig hazánkból — egyetlen egy szomorú eset, a pancsovai szőlőkben felmerült *Phylloxera vastatrix* kivételével — még semmiféle adattal sem birunk. Itt tehát még a legcsekélyebb közlés is egészen új adalékot képez faunánk ismeretéhez. Ez indított arra, hogy a jelen év nyarán a házam mögött, **Forrón** Abaujmegyében, fekvő egyszerű kis kertben az ott tenyésző Aphidákat kissé figyelemmel kísérem. Megfigyeléseim összesen 30 ismert fajt eredményeztek, melyeket megfelelő tápnövényeikkel együtt ezennel a következő sorokban mutatok be.

Siphonophora Rosae L.	tápnövénye Rosa centifolia.
“ cerealis Kalt.	“ Secale cereale.
“ Millefolii Koch	“ Achillea millefolium.
“ Artemisiae Boy. de F.	“ Artemisa vulgaris, Tanacetum Balsamita, Pyrethrum Parthenium.
“ Ulmariae Schrank	“ Urtica dioica.
“ Solani Kalt.	“ Capsella Bursa pastoris, Solanum nigrum.
“ Urticae Schrank	“ Urtica dioica.
“ Jaceae L.	“ Carduus acanthoides.
“ Pieridis Fabr.	“ Cichorium Intibus.
“ Serratulae Kalt.	“ Sonchus asper.
Rhopalosiphum Lactuae Kalt.	“ “ “
Myzus Lychnidis Koch	“ Lychnis vespertina.
Hyalopterus Pruni Fabr.	“ Prunus domestica.
Aphis Brassicae Kalt.	“ Brassica oleracea.
“ Ballotae Pass.	“ Ballota nigra.
“ Capsellae Kalt.	“ Capsella Bursa pastoris.
“ Cardui Kalt.	“ Carduus acanthoides.
“ Medicaginis Koch	“ Medicago lupulina.
“ ochropus Koch	“ Chenopodium album.

Aphis Papaveris Fabr.	tápnövénye	Solanum nigrum, Matricaria Chamomilla, Papaver somniferum, Zea Mays etc.
“ Pyri Koch	“	Pyrus communis.
“ Lappae Koch	“	Lappa minor, Conium maculatum, Apium graevolens.
Siphocoryne Capreae Fabr.	“	Conium maculatum.
Chaitophorus leucomelas Koch	“	Populus pyramidalis.
“ Populi L.	“	“ “
Callipterus Juglandis Frisch.	“	Juglans regia.
Schizoneura Corni Fabr.	“	vagans (rópkedve).
Pemphigus affinis Kalt.	“	Populus pyramidalis.
“ spirothecae Pass.	“	“ “
“ lactucarius Pass.	“	Lactura sativa.

SYNONYMIAI JEGYZETEK.

Közli: Dr. HORVÁTH GÉZA.

1. Odontoscelis dorsalis Fabr. Dall.
lineola Ramb.
♀ *plagiata* Fieb.
♂ *signata* Fieb.
2. Rhombocoris (Mayr) regularis H—Sch. (Pentatoma)
sgriacus Mayr.
Cyrtochilus flavolineatus Jakowl.
3. Peritrechus flavicornis Jakowl. 1876.
meridionalis Put. 1877.
4. Ischnocoris flavipes Sign., *sp. distincta*.
5. Stiphrosoma nigrum H—Sch.
nigerrimum H—Sch.
6. Macrotylus nigricornis Fieb.
lutescens Fieb.
melanocerus (Fieb.) Put.
7. Triphleps nigra Wolff.
var. *Ulrichii* Fieb.
8. Nagusta Goedellii Kolen.
Phanerochoris corvutus Jakowl.

NEHÁNY SZÓ A TENGERI AMOEBÁKRÓL.

Közli: Dr. ENTZ GÉZA.

Miután a szamosfalvi és tordai sós tavakban élő véglények tanulmányozása azon eredményre vezetett, hogy a sóstavak ázalagai és gyök-lábúai a tengervíz megfelelő véglényeivel félreismerhetlen rokonságban állanak, igen érdekemben állott tengervizet vizsgálhatni, még pedig kiválólag annak eldöntéseért: vajjon jogosult volt-e azon feltevésem, mely szerint az édes- és belföldi sósvizekben élő Amoebák tengervízben is előfordúlnak (v. ö. ezen füzetek III. sz. 166. l.). Óhajtasom dr. TÖRÖK AUREL t. barátom szívességéből, ki a kuxhaveni kikötőből hozott tengervizet, mely egy közelebről meg nem határozott Fucoidea levélszerű barna thallusának üledékkel bevont darabkáját tartalmazá, bocsátott rendelkezésemre, rövid idő előtt teljesedésbe ment s érdekesnek találom a göröcsői leletet e helyen röviden feljegyezni.

Jelzett okból első sorban Amoebák felkeresésére fordítottam figyelmet s nagy meglepedésemre szolgált az édes- és sósvizekben leggyakoribb két Amoebának igen nagyszámú példányait feltalálni, névszerint: a parányi, olvadó csepp módjára fürgén folyó *A. Limax*-ot Duj. (AUERBACH) s a hengeres állabakat bocsátó *A. radiosát* Ehrb. Az utóbbit kisebb s alakjokat gyorsabban változtató példányokban s ezeknél kétszer-háromszor nagyobb példányokban találtam, melyek alakjokat igen lomhán változtatták s minden mozdulatokat bizonyos merevség bélyegzé; ezek kétségkívül vén egyének, minőket oly édes- és sósvízben, melyben az *A. radiosának* kisebb alakja hosszabb ideig tenyészett, állandóan lehet találni, valamint a szabadban források, csorgók melletti nedves földön, mohok alatt, s más hasonló nedves helyeken a GREEFF-féle nagy *A. terricola* társaságában. Mindkét tengeri Amoebára nézve jellegzőnek találtam azt, hogy ürcséjük sokkal lomhábban, nagyobb időközökben s szabálytalanabb ütemben lüktet, mint a megfelelő édesvízi alakoké s e tekintetben teljesen megegyeznek a sóstavakban s a nedves földön tenyésző példányokkal. — Vizsgálatomnak eredménye tehát az, hogy a minden édesvízben, öntelékben s belföldi sósvizekben oly gyakori *A. Limax*, mely tengervízből, tudtommal, eddigelé nem ismeretes, a kuxhaveni s kétségkívül más tengervízben is közönséges s továbbá, hogy egy másik tengeri Amoeba lényegesen nem különbözik az édes- és sósvíz *A. radiosájától* s e szerint alig szenvedhet többé kétséget, hogy DUJARDIN *A. marinája*, valamint SCHULTZE M. velencei és SCHULTZE E. F. nápolyi *A. polypodiája* azonos az *A. radiosával*, sőt igen valószínű, hogy HAECKEL norvégiai *Protamoeba polypodiája* sem egyéb a valódi *A. radiosánál*.

Egyéb élő gyöklábúakat nem találtam a kuxhaveni vízben s a kis-számú Foraminiferák, nevezetesen Textulariák esinos héjai üresen hevertek az üledékben. Az említett Fucoidéára telepedve nagy számmal találtam a Freya ampulla Cl. & L. elegans alakú tokjait, de üresen, valamint két más üres ázalagtokot, melyek egészen megegyeznek a CLAPARÉDE és LACHMANN által az északi tengerből ismertetett Tintinnus lagenulával és T. ventricosus-szal (Études etc. vol. I. p. 205—208 Pl. 8. fig. 10—11 et Pl. 9. fig. 4.). Csupán három élő csillaszőrös ázalg népesíté a vizet, u. m. Cyclidium Glaucoma Ehrb. és Euplotes Charon Ehrb. igen nagy számban, valamint a Stichotricha marinának Stein (Der Organismus der Inf. II. Band p. 150) igen kevés számú példányai. — A világosságnak kitett tenyésztedényben a Chlamydomonas marina Cohn igen gyorsan annyira elszaporodott, hogy a víz egészen megzöldült s erre, úgy mint egysejtű moszatoknak túlságos elszaporodása alkalmával általában tapasztalható, a gyöklábúak és ázalagok egészen kivesztek.

NÖVÉNYTAN. BOTANICA.

DESCRIPTIONES
PLANTARUM NOVARUM.

ÚJ NÖVÉNYEK
LEIRÁSAI.

Auctore LUDOVICO SIMKOVICS.

Közli SIMKOVICS LAJOS.

6. *Rumex palustroides* (R. palustri \times silvestris) mihl.

Rumex radice bienni (?); caule tereti sulcato, virenti aut purpurascente, ramoso; ramis erectis; foliis inferioribus lanceolato oblongis, superioribus angustioribus utrinque attenuatis, omnibus margine crispulis; verticillis multifloris, versus ramorum apicem approximatis, inferioribus folio lineari-lanceolato, patente fultis, superioribus nudis; pedicellis perigonio fructifero longioribus articulatis; valvis e minoribus (circiter $4 \frac{m}{m}$ long. et $3 \frac{m}{m}$ lat.) ovato oblongis, basi truncata, apice acuminato obtuso integerrimo, omnibus calliferis et dentibus utrinsecus 3—4 subulatis setaceisque, $1-1\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ longis, patentibus, rectis, diametro valvarum plusminus brevioribus instructis.

Habitat in fossis inundatisque fluvii Sebes-Körös juxta Magnovara-dinum, Hungariae orientalis, silvulam «Pácános» versus copiose, elegantem ubi hanc stirpem in societate Rumici crispi L., R. palustri Smith. et R. silvestri Wallr. anno 1877 jun. 28 optime fructiferum legi.

Dentibus valvarum habituque *R. palustri* Smith. proximus, sed statura robustiore, pedicellis longioribus, valvis majoribus et obtuse apiculatis, dentibus valvarum obsoletioribus, verticillis superioribus nudis eximie discrepans et ad *R. silvestrem* Wallr. accedens. — *R. silvestris* Wallr. vallvis fructiferis majoribus, haud dentatis, foliis latioribus ovato oblongis, totoque habitu a nostro alienus. — *R. pratensis* M. et K. ejusque varietates etiam affines, sed foliis latis, valvis majoribus obsolete denticulatis, pedicellis conspicue longioribus primo intuitu differunt.

7. **Rumex stenophylloides** (*R. maritimo* × *stenophyllus*?) mihi.

Rumex radice perenni (?); caule tereti sulcato ramoso, ramis elongatis erectis florigeris; foliis lanceolatis angustis, utrinsecus attenuatis acutiusculis, margine crispulis; racemis basi interruptis supra continuis; verticillis dense multifloris inferioribus folio fultis ceteris nudis, pedicellis articulatis tenuibus, perigonio fructifero duplo longioribus; valvis e mediocribus ($2-3 \frac{m}{m}$ latis, $3\frac{1}{2}-4\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ longis), reticulato venosis, triangulari ovatis, acumine integro acuto, omnibus calliferis; dentibus 4—6 rectis, partim $1-1\frac{1}{2} \frac{m}{m}$ longis subulatis, partim usque $3 \frac{m}{m}$ longis setaceis, patentibus, ideoque diametrum valvarum partim superantibus aut aequantibus, partim eo brevioribus.

Habitat in paludosis inundatisque fluvii Berettyó aestate exsiccatis com. bihariensis Hungariae orientalis, oppidum Füzes-Gyarmat et pagum Nagy-Rabé inter, praedii Nagyrét; item ad pagum Bakonszeg ejusdem comitatus. Utrinque copiose legi in societate *R. stenophylli* Led., *R. palustri* Smith. et *R. maritimi* L. fructibus evolutissimis 1877 aug. 1—4.

Habitu *R. stenophylli* Led. proximus, distinctissimus autem valvis minoribus angustioribusque, dentibus setaceis diametrum valvarum aequantibus, callis oblongis nec ovatis, ideoque angustioribus et longioribus, foliisque angustioribus.

Opinor esse prolem hybridam e *R. stenophyllo* Led. et *R. maritimo* L., quibuscum eodem loco provenit, hereditateque habitum a *R. stenophyllo* Led., dentes setaceos autem, calla oblonga, valvasque minores a *R. maritimo* L. accipere.

Dentibus valvarum setaceis longis, habitu *R. stenophylli* Led. valvarumque magnitudine adeo insignis, ut ab omnibus affinibus facillime dignosci potest.

8. **Rumex confusus** (*R. crispo* × *Patientia*) mihi.

Rumex radice perenni; caule tereti sulcato superne pauciramoso; ramis brevibus erectis, florigeris; foliis e basi rotundato oblongis, supremis lanceolatis, omnibus margine crispulis fabrica plus minus firma; racemis densis continuis subaphyllis; verticillis multifloris; valvis e mediocribus,

5—8 $\frac{m}{m}$ longis, 5—8 $\frac{m}{m}$ latis, pedicellum subaequantibus, cordato-ovatis obtusis, minute eroso dentatis, omnibus aut nonnunquam unico solum calliferis, callo saepe purpurascete. — Variat formis ad *R. crispum* L. aliis ad *R. Patientiam* L. magis vergentibus.

Habitat in ruderalis et pascuis juxta Magnovaradinum prope silvulam «Fácános», item retro coemeterium praedii «Ősi», et ad pagum Szt.-András, comitatus bihariensis Hungariae orientalis, ubi inter parentes indicatos sporadice nascentem inveni anno 1877 jun. 23 et jun. 29.

Habitu *R. crispi* L. similis, a quo valvis majoribus, basi tamquam in *R. Patientia* L. profunde cordatis, foliisque durioribus primo intuitu differt. — *R. Patientia* L. etiam affinis sed valvis majoribus, late ovatis, unica callifera, foliis latioribus, staturaque plantae robustiore a nostro distat.

9. **Rumex erubescens** (*R. Patientia* \times *silvestris*) mihi.

Rumex radice perenni; caule elato, sulcato, crasso, supene ramoso; ramis elongatis erectis ramulosis, ramulis florigeris; foliis inferioribus cordato oblongis superioribus oblongis lanceolatisque basi rotundata attenuataque, planis, e substantia firma fabricatis; petiolis canaliculatis; racemis basi interruptis subfoliatis apice continuis; valvis e mediocribus 6 $\frac{m}{m}$ longis, 6—8 $\frac{m}{m}$ latis, basi cordata ovatis, ovatoque oblongis, in acuminem obtusam, obsoletam protractis, minute eroso denticulatis, plerumque rubescentibus, calliferis, callo unico valido ovato, duobus alteris minoribus plus minus obsoletioribus.

Habitat in societate *R. Patientiae* L., *R. silvestris* Wallr., *R. confusi* Simk., *R. crispi* L., et *R. bihariensis* Simk. secus vias locisque ruderalis juxta pagum Szt.-András com. bihariensis Hungariae orientalis, inprocul Magnovaradini.

Habitu elato *R. Patientiae* L. similis, valvarumque forma et magnitudine cum *R. consperso* Hartm. succico a cl. August Berlin lecto congruit. Ab affinibus: *R. Patientia* L. racemis basi interruptis, valvarum forma et minutia; a *R. consperso* Hartm. foliis planis pinguioribus nec subundulatis et origine hybrida, est enim *R. Patientiae* L. proles mixta, quae in Europa boreali, ubi *R. conspersus* Hartm. indigenus nondum provenit; a *R. confuso* Simk. habitu, racemis elongatis interruptis, valvis obtuse acuminatis, foliis amplioribus; a *R. pratensi* M. et K. varietatibusque habitu robusto, foliis planis firmisque, valvis majoribus et magis cordatis certissime distinguitur. — Rumice silvestri Wallr. non confundere sed ne comparare quidem potest.

A jellegező leírásokban bemutatott s imént tárgyalt négy, — honi Rumexen kívül vannak még a *R. pratensis* M. et K.-nak is Nagyváradon

és vidékén oly feltűnő alakjai, melyek a nyugati tőalakoktól terméseik alkotásában eltérnek. Ezen alakok, ha korcs eredetre vezetjük őket vissza, minálunk egyébből mint a *R. crispus* L. és *R. silvestris* Wallr.-ből nem keletkezhettek, mert Nagyváradon és vidékén s hazánk nagyobb részében a *R. obtusifolius* L., melytől és a *R. crispus* L.-től az európai Auctorok a *R. pratensis* M. et K.-ot származtatják, nem terem, vagy igen ritka vendég; míg a *R. silvestris* Wallr. mindenfelé s nevezetesen azon helyeken, hol a *R. pratensis* M. et K.-al találkozunk, bőven nő.

Egyébiránt a külföldről látott scandinaviai, tilsiti, magdeburgi, siléziai *R. pratensis*ek is véleményem szerint inkább megfelelnek a *R. crispo* \times *silvestris* combinatiójának mint a *R. crispo* \times *obtusifolius*nak, mert terméseik lepel-leveleinek éle igen apró fogakkal van ellátva, mi tekintettel a *R. obtusifolius* L. hosszú serteképjű fogaira, semmiképen sem igazolja a *R. obtusifolius* L.-nek combinatióba vételét. A *R. silvestris* lepel-leveleinek csekélyebb fogazottsága, valamint azon körülmény, hogy e növény Scandiaviában és Poroszországnak a *R. pratensis*nél említett helyein is terem, összevetve a hazánkban tapasztalható viszonyokkal egyenesen a mellett bizonyítanak: hogy a *R. pratensis* M. et K. a *R. silvestris* Wallr. és a *R. crispus* L. koreza lehet csupán.

A nagyváradai *R. crispo* \times *silvestris*ek ezért fajilag a *R. pratensis* M. et K.-tól el nem különíthetők, hanem hozzácsatolandók, mi által kiszélesedik annak alakköre.

Ezen alakkörben 3 fokozat ösmerhető fel s e szerint megkülönböztethetjük a *R. pratensis* M. et K.-nak következő féleségeit:

a) grandis. — Ennek kifejlett termései közép nagyságúak, a lepel belső levelei $6 \frac{m}{m}$ hosszúak és ugyanoly szélesek, tompa csúcsok fetűnően kihegyezett, szíves vállúak, s válluk felett kiszélesedve aprón fogas élűek. Honi lelhelyén Erdőbényéről, Nagyváradról és Szt.-Andrásfaluról (Bihar-megye) ösmerem.

β) ovalis. Kifejlett termései az előbbiénél kisebbek, széles tojásdadok; a lepel belső levelei gyengén szíves vállúak, élük apró fogazata elenyészőbb és csúcsuk felé egyenletesen keskenyedve alig, vagy épen nem kihegyezettek. — Terem Nagyváradon.

γ) bihariensis. (*R. bihariensis* = *R. crispo* \times *supersilvestris* Simk.) Kifejlett termései a jelleges *R. pratensis*éhez viszonyítva feltűnően kicsinyek és keskenyek; olyannyira hogy e miatt a *R. pratensis* M. et K.-tól eltérő termetűvé válik. A termés leplének belső levelei ugyanis többnyire $2-3 \frac{m}{m}$ szélesek és $4 \frac{m}{m}$ hosszúak s alakra nézve hosszúkás tojásdadok, tompa csúcsba kihegyezettek, vállukon alig vagy épen nem szívesek, ép majd fogacs-kás éllel.

E növény, ha közte és a *R. pratensis* M. et K. között kapcsot képező átmeneti alakok nem léteznének, és ha a *R. silvestris* Wallr. termései

nagyságukat illetőleg nem volnának ep annyira változók: már természetel fogva is fajilag elkülöníthető volna. — Terem Nagyváradon és környékén utak s árkok szélein.

10. **Lythrum scabrum** (L. Salicaria \times virgatum) mili.

Lythrum — e sectione Salicaria DC. — pilis sparsis brevibus asperum; radice perenni; caulibus elatis quadrangulis, superne paniculato ramosis, adangulos pubescenti scabris; ramis erecto patulis cymuligeris; foliis e basi ovata rotundataque lanceolatis, acutis, sessilibus, plerumque oppositis, virentibus scabris; spicarum cymulis nunc omnibus alternis, nunc inferioribus oppositis, approximatis; calycis duodecim nervii dentibus interioribus 6, triangularibus, exterioribus totidem lanceolato linearibus, interiores superantibus, sed calyce multo brevioribus scabris; petalis elliptico spathulatis, calyce plus duplo longioribus; staminibus duodecim; bracteis tenuibus subulatis, calycem dimidium subaequantibus, glabris; spicarum apice involuto elongato, subinterrupto gracili.¹

Flores trimorphi, qua de causa, Lythra sicuti affinia, formas tres ad propagationem necessarias praebet.

F. 1. Longistyla. Forma haec stylis longe exsertis petala excedentibus, staminibus longioribus paulo exsertis, brevioribus calyce inclusis, — dignoscitur.

F. 2. Mediostyla. Dignoscitur stylis plus minus, usque ad calycis longitudinem exsertis; staminibus longioribus petala aequantibus, brevioribus calyce inclusis.

F. 3. Brevistyla. Dignoscitur stylis calyce inclusis brevibus, staminibus omnibus exsertis.

Habitat ad fossas viae comitatus pagos Torda et Bakonszeg inter sporadice com. bilariensis, locis ubi magna in copia L. Salicaria L. et L. virgatum L. communiter crescunt.

Habitu inter L. Salicaria L. et L. virgatum L. medium. A L. Salicaria L. foliorum basi ovata nec cordata, colore laetius nec atro virenti, spicarum apice involuto gracili elongato subinterrupto neque brevi densoque; bracteis tenuibus subulatis, calycem dimidium subaequantibus, glabrisque nec hispidis; calycis indumento dentibusque exterioribus; — a L. virgato L. scabritie, colore foliorum non glauco virenti, spicis densioribus bracteis calycisque dentibus longiori busdiffert insigne.

Nagyváradon, 1877. sept. 4.

¹ Nota: Varietatem β) *Tauscheri* mili., prolem ad L. virgatum magis accedentem, indumento utique obsoletiore, et foliorum pagina inferiori glabra laevique insignem clariss. amicus Dr. J. TAUSCHER in praedio Sinatelep prope oppidum Eresi, ego autem ad Bakonszeg typicis cum formis invenimus. LUDOVICS.

GENERIS IRIS SPECIES NOVAE.

Auctore VICTORE de JANKA.

1. **Iris balkana** JANKA in «Magyar tud. akad. math. természett. közl. XII. kötet, 1874, pag. 173»; BAKER, «A Synopsis of the known species of Iris» (in «Gardeners' Chronicle» 1876, pag. 648) n. 70.

Pogoniris, sectio «Pumilae». Rhizoma carnosum valde crassum diametro pollicari v. ultra, paucifibrosum. Herba glaucescens. **Folia** firma; **turionalia** florescentiae tempore spithamaea, demum pedalia v. longiora, latiuscule linearia acuminata: primordialia leviter falcata enervia laevia, caetera ensiformia plus minus rectiusecula subenervia, saltem nervis obsoletis, parum prominentibus, — nec unquam ita crebis neque intervallis ita sulcatis, ut e. g. in *J. variegata* L. — percurta. **Caulis** semper manifestus, strictus, proportione quoad affines species *robustus*, simplicissimus, foliis turionalibus aequialtus vel etiam elatior, *spathis floralibus semper multo longior*, teres, plurifolius, flore solitario vel rarissime binis terminatus. **Folia caulina** 3—5, sursum remotiora, illis turionum gradatim dissimiliora, breviora nempe, rectiora, quasi in *spathas florales transitoria hisque aequilata vel latiora*, caulem eorum dimidia inferiori vel per longius spatium amplectentia v. involventia atque ita hunc pro maxima parte obtegentia, supremum a spathis floralibus parum dissitum ob apicem foliaceum abbreviatum fere omnino spathaeforme. **Spathae** florales a basi latiore apice conniventes, ambitu ovales v. oblongo-ovales: valvae suboppositae aequilongae, *a latere plano-compressae, dorso exquisite alari-carinatae*, acutissimae, praeter marginem infraapicalem utrinque angustissime vixque distincte membranaceum *ex toto herbaceae, virides*, etiam in planta fructifera sic remanentes. **Flos** solitarius, rarissime bini. **Ovarium** brevissime pedicellatum cylindraceo-oblongum, *apice rotundato-constrictum*, perigonii tubo abrupte terminatum. **Perigonii tubus** ovario 2-plo longior, *limbo 2¹/₂-plo brevior*, crassus, strictus, spatha semper superatus. **Limbus** laete purpureo-violaceus, venis dilutioribus segmentorum margines versus ubique sensim tenuioribus insensibiliterque evanescentibus pictus. **Perigonii segmenta** omnia aequilonga, sed exteriora interioribus quarta parte angustiora: **exteriora** ambitu late obovato-cuneata, *a triente inferiori jam reflexa*; **barba ante medium segmenti desinens, unicolor**, albido-coerulescens, e papillis constans ubique aequilatis tenuissime capillari-cylindricis; **segmenta interiora** latissima obovato-elliptica apice rotundata paulisper emarginata, erecta, conniventia marginibus undulatis reflexa, abrupte in unguem complicatum angustata. **Filamenta antheris** conspicue longiora. **Stigmata** pallida, subcarneo-violacea, perigonii segmentis dimidio breviora: labii lacinae longitudine aequilatae, acutae v. obsusiusculae, marginibus late-

ralibus dentato-erosae. **Capsula** teres ovali-oblonga utrinque aequaliter rotundata umbilicatave, apice breviter 3-cuspidata, carnosu-coriacea. **Semina** subglobosa.

Jc. Tab XIV A, B, plantae superiorem partem ad $\frac{2}{3}$ diminutam repraesentans.

Habitat in locis saxosis graminosis regionis mediae in Balkan Thraeciae borealis supra pag. Kalofer, ubi unacum Haberlea rhodopensi detexi d. 27. Maji 1871. — Plantam vivam attuli, in horto meo nunc laetissime vigentem; nonnullis diebus serius effloret, quam *J. pumila* Jacq.

E «Pumilarum» fors robustissima. — Ab *J. olbiensi* Hén., pro cujus varietas habetur a clariss. BAKER in specierum generis *Iris* monographia, toto coelo differt atque ab hac magis diversa, quam ulla alia ex affinibus. Jam spathae dorso acutissime carinatae ex toto herbaceae remanentes nil communem habent cum *Iride olbiensi*, cujus specimina plura viva conferre licuit, quae cl. d. Leichtlin benevolentia nuperrime mihi communicata fuere. Propius videtur ad *J. Reichenbachii* Heuff. accedere.

2. ***Iris mellita*** JANKA in «Magyar tud. akad. math. tennészett. közl. XII. kötet 1874, pag. 172; BAKER, «A Synopsis of the known species of *Iris*» (in «Gardeners' Chronicle» 1876) n° 73.

Pogoniris, sectio «Pumilae». Rhizoma carnosum digitis minoris vel paulo amplius crassitie, paucifibrosu. Herba glaucescens. **Folia** tenuia, **turionalia** florescentiae tempore digitalia demum spithamaea, anguste linearia, omnia excurva divergenti-falcata, acuminata, enervia laevissima. **Caulis** semper manifestus, nunc brevissimus vix pollicaris, nunc 3—5 pollices altus, tuncque latus, obliquus, proportione gracilis, simplicissimus, foliis turionalibus semper, spathis ut plurimum brevior, teres plurifolius. **Folia caulina** 3—4, omnia turionalibus conformia aequilongaque patentifalcata, nunc omnino ad caulis basin conferta, nunc unum — in speciminibus elatioribus — remotius i. e. versus mediam circiter caulis altitudinem positum, in spathas florales haud transitoria hisque dissimilia semper angustiora, caulem spatio brevissimo eorum basi tantum amplectentia, eundem itaque denudantia. **Spathae** florales sursum latiores ambitu oblongae v. oblongo-lanceolatae: valvae paulo inter se remotae a latere compressae, tumidiusculae, dorso exquisite alari-carinatae, acuminatae, ex toto herbaceae, pallide virides, etiam in planta fructifera tales remanentes. **Flores** plerumque 2, rarius 1, rarissime 3. **Ovarium** sessile elongato-conicum apicem versus insensibiliter in perigonii tubum attenuatum. **Perigonii tubus** ovario 3-plo longior, limbum aequans, gracilis, inclinatus vel post athesin subnutans, tandem nutans, spathas semper excedens. **Limbus** luridus, e carneo violaceus v. purpurascens venis paulo dilutioribus margines segmentorum versus ubique sensim sensimque tenuioribus percursus. **Peri-**

gonii segmenta longitudine et latitudine *inaequalia*: **exteriora** interioribus *conspicue* ($\frac{1}{5}$) *breviora* atque fere dimidio angustiora, obovato-spathulata, a medio *reflexo-incurva*; **barba** supra medium *desinens*, *unicolor*, albido-coerulescens, e papillis constans ubique aequilatis cylindraccis subcapillaribus; **segmenta interiora** oblongo-elliptica obtusata, erecta, conniventia, marginibus undulatis reflexa, quinta parte inferiore subito in unguem complicatum angustata. **Filamenta antheris** paulo *longiora*. **Stigmata** pallida perigonii segmentis interioribus dimidio breviora: labii lacinae latitudine longiores, acuminatae, marginibus lateralibus fimbriato-laceratae. **Capsula** ovato-trigona, attenuato-acuta, chartacea **Semina** ovalia.

Habitat in herbidis aridis infra cacumen collis «Tschindem-Tepe» prope Philippopolin Thraciae, ubi fructibus maturis d. 1. Julii 1871 in consortio Astragali physocalicis Fisch. legi. — E seminibus coleo; eodem tempore floret ut *Iris pumila* Jacq.

Iris pumila Griseb. Spicileg. Flor. rumel. et bithyn. II pag. 370 pro parte — nempe certe quoad locum natalem «Philippopolin» huc spectans; — pro altera parte vero ad aliam novam, paucis adhuc cognitam: I. rubromarginatam BAKER in «Gardeners' Chronicle» 1875 pag. 524 e collibus pr. Scutari ditionis Constantinopolitanae oriundam. Jacquini Synonymon ergo in Spicilegio flor. rumelicæ excludendum. — Tantummodo cum stirpe scutariensi comparari potest mea *Iris mellita*, a cl. BAKER monographia erronee in Transsilvania indicata; sed illa acaulis, perigonii segmentorum forma, et foliis turionalibus multo latioribus distiche imbricatis, spathae valvis obtuse carinatis, multisque aliis notis diversissima.

3. *Iris Sintenisii* JANKA.

Inberbis. Rhizoma ut in *J. spuria* L. **Folia turionalia** spithamam longa, anguste linearia, parum ensata vel subrecta, coriacea, glaucescentia, utrinque concoloria opaca, laevia v. tenuissime nervata acuminata. **Caulis** digitalis v. spithamaeus, rigidus, geniculato-flexuosus. **Folia caulina** 3 sursum decrescentia aequidistantia, basi longe vaginantia, caulem fere omnino obtegentia: penultimum spathas vel etiam florem superans; supremum transitum in spathas florales formans, valvaeforme. **Spathae** valvae $1\frac{1}{2}$ —2 pollicares, inter se paulo remotae, paulo ventricosae, obtuse carinatae, fere ex toto herbaceae, solum apicibus plus minus acuminatis membranaceo-marginatae. **Flores** 1—2. **Ovarium** pedicello aequilongum v. brevius, ovato-cylindraccum, in perigonii tubum sensim dilatatum. **Perigonii tubus** ovario semper longior, hoc usque 2-plo superans in faucem brevem sensim ampliatus. **Perigonii segmenta exteriora** per duas tertias inferiores ovato-linearia, ante laminam ellipticam rotundatam leviter panduraeformi-angustata, pollicem circiter longa; segmenta **interiora** lanceolato-cuneata, apice subtruncata v. rotundata paulisper emarginata,

exterioribus parum breviora. **Stigmata** segmentis interioribus aequilonga; labii lacinae triangulari-lanceolatae, acutae.

Habitat in m. Balkan Thraciae borealis supra Slivno (FRIDVANSZKY!); in Bulgariae orientalis districtu Dobrudscha, ubi legit amic. P. Sintenis. Proxima Iridis spuriae L. formae humiliori maritimae (I. maritimae Lam.), sed perigonii tubi longitudine statim dignoscitur. — In cretaceis elatioribus versus cacumen m. «Tschataalkaje» prope Slivno ego ipse d. 4. Augusti 1872 — in consortio *Comandrae elegantis* (Thesium elegans Roch.), *Dianthi Noceni* Boiss., *Pterocephali plumosi* etc. etc. aliam collegi speciem, affinem forsitan, sed omnibus partibus diminutis (foliis 2—3 pollices longis, caule vix pollicari spathis breviora etc.) atque habitu caespitoso certe diversam nomine «Iris nana» salutandam, denuo investigandam. — Omnino defloratam sterilem reperi; specimina viva in itinere perire.

4. **Iris lorea** JANKA.

Inerbis. Rhizoma ut in J. graminea L. **Folia turionalia** longissima, ultrapedalia, anguste linearia, lorea — haud ensata, — coriacea, dilute viridia, utrinque concoloria opaca, elevato-nervata, margine cartilagineo maxima parte laevi, solummodo apicem valde acuminatum versus serrulato-scabrido cincta. **Caulis** sesquipedalis v. ultra, gracillimus, «teres» (ex collectorum in schedula adnotatione). **Folia caulina** 4 remota: 3 inferiora turionalibus ambitu omnino conformia, infimum duobus sequentibus brevius, spithamaeum v. pedale, duo intermedia ipsum caulem unacum flore longe excedentia, supremum reliquis multo brevius spatio 3—5-pollicari infra spathas florales ortum, hasque haud superans. **Spathae** valvae exteriores $2\frac{1}{2}$ —3-pollicares valde approximatae, quasi suboppositae, apicibus conniventes, subparallelae, anguste lineari-naviculares, a latere compressae, acute carinatae, utraque herbacea: intima occulta anguste lanceolato-acuminata membranacea. **Flores** 2. **Ovarium** pedicello aequilongum, oblongum. **Perigonii tubus** ovarium paulo superans, sub limbo leviter attenuato-dilatatus. **Perigonii segmenta exteriora** a basi per duas tertias subaequaliter linearia, apicem versus fere insensibiliter cuneata, angusta vix $1\frac{1}{2}$ lin. lata, dein sensim in laminam ellipticam acutiuseulam desinentia; segmenta **interiora** anguste lanceolata acuta, exterioribus paulo breviora. **Stigmata** segmentis aequilonga.

Habitat in paludosis maritimis districtus «Terra d'Otranto» Italiae meridionalis, ubi aestata a. 1875 legerunt dd. *Porta et Rigo*.

Specimina duo mihi transmisit cl. Huter sub nomine falso: «Iris foetidissima auctorum florae Italiae». Propter caulem et perigonii tubum elongatum solum cum praecedente aliquantum comparanda, caeterum vero nulla in habitu similitudo, nec cum ulla alia confundenda.

APPENDIX.

Coleoptera.

ANOPHTHALMUS MERKLII, FRIVALDSZKY.

A. rufo-testaceus, nitidus, pronoto cordato, longitudine latiore, angulis posticis subacutis; elytris oblongo-ovalibus, convexis, dorso punctato-striatis, lateribus sublaevibus.

Long. 5 $\frac{m}{m}$.

Anophthalmo *Milleri* proximus; ab hoc capite pronotoque latioribus, elytris magis convexis et tantum dorso distincte punctato-striatis praesertim distinctus. Rufo-testaceus, nitidus, pedibus modice pallidioribus. Capite subtriangulari, pronoto parum angustiore, lateribus valde rotundatis, impressionibus frontalibus profundis, oculorum loco vix indicato; antennis dimidii corporis longitudinem parum superantibus. Pronoto cordato, longitudine latiore, lateribus tenuiter marginatis, antice rotundatis, retrorsum versus sensim angustatis, ante basim constrictis, angulis posticis lateraliter modice prominulis, subacutis; superficie parum convexa, sat profunde canaliculata, foveis basalibus sat profundis. Elytris oblongo-ovalibus, antrorsum et retrorsum versus aequaliter angustatis, lateribus leniter rotundatis, ad angulis humerales, oblique rotundatos, latius marginatis; supra mediocriter convexis, ad basim non impressis, apice plicatis, dorso striato-punctatis, striis duabus primis mediocriter profundis et subtiliter punctatis, tertia et quarta laevius impressis et obsoletius remote punctatis, reliquis vix indicatis, ideoque latera fere laevia sunt; interstitio tertio punctis tribus impressis. Femoribus disperse punctatis et pubescentibus.

In Transsylvaniae Comitatus Hunyadensis alpihus ab Edvardo Merkl detectus.

September 1877.

J. FRIVALDSZKY.

KÜLÖNFÉLÉK.

E vállalat első kötete jelen füzettel be van fejezve s mi megnyugvással, sőt némi büszkeséggel tekinthetünk annak tartalmára. Tizenkilencz írótól adtunk mintegy 50 eredeti dolgozatot, melyhez XIV tábla tartozik. Támogattak a költségek fedezésével — a rendes dotatió s előfizetésén kívül — dr. HAYNALD LAJOS kalocsai érsek ő Nagyméltósága, az Athamanta táblák költségével — és gróf PEJACSEVICH NEP. JÁNOS ő Méltósága, ki az úrvölgyi u. n. «madárfészkek» szép rajzát nemcsak elkészítette, hanem a nyomtatás költségeit is fedezte. Az írók névsora, a kiknek dolgozatait adtuk, és a kiknek dolgozatai már kezeink között vannak, a következő: dr. BARTSCH S., dr. BORBÁS V., dr. BRANCSIK, CSATÓ J. dr. ENTZ G., FRIVALDSZKY J., HERMAN O., dr. HORVÁTH G., JANKA VICTOR, dr. KANITZ A., dr. KÁROLI J., dr. KENNER J., LÓCZY L., MERKL E., MOCSÁRY S.,

gróf PEJACEVICH J., PETRŐ Gy., PUNGÉR Gy., SCHMIDT S., SIMKOVICS L., STAUB M., STEFFEK J. A kötet a tudományt a következő új fajok megismertetésével gazdagította: Állattan: Ablepton Treforti, Mychophylus minutus, Pselaphus Mehadicensis, Hapalus Creticus, Zonitis turcica, Zonitis ruficollis, Zuphium hungaricum, Amara proxima, Styphlus uncatius, Haltica Paveli, mind FRIVALDSZKY J.-tól; Allantulus unifasciatus, Macrophia eximia, Coelonites abbreviatus, Colletes punctatus, Osmia dives, Tetralonia adusta, MocsÁRY S.-tól; Piezoeranum simulans dr. HORVÁTH G.-tól; Protistologia: Pleurophrys Helix, Plectrophrys prolifera, Euglypha pusilla, Microcometestrus tripetus, Orbulinella smaragdea, mind dr. ENTZ G.-tól; Növénytan: Symphytum molle, Fumaria supina, Iris Sintentsii, Iris lorea, JANKA V.-tól; Athamantha Haynaldi Borb et Uechtr; Ononis spinosaeformis, Epilobium mixtum, Centaurea Jankeana, Matricaria inodora, Cephalorrhynchus glandulosus, Rumex stenophylloides, palustroides, confusus, erubescens, mind SIMKOVICS LAJOS-tól; Ásványtan: Bunsenin dr. KRENNER-től; Zirkon, Celestin, Cerussit alakok SCHMIDT SÁNDOR-tól; Óslánytan: Echinocardium intermedium LÓCZY L.-tól. Ezek között Ablepton, Mychophilus, Piezoeranum, Plectrophrys, Orbulinella mint nemek is újak. A külföld számára szerkesztett Revue mindenképen hasznosnak bizonyult s neki köszönhetjük a tüzetes, egytől-egyig elismerő bírálatokat, a melyek a külföldön megjelentek; a kiállítás, úgy a typographicus mint a graphicus részé, mindenfelé a legnagyobb elismeréssel találkozott; az előbbi egy hazai intézettől, a Franklin-Társulattól, az utóbbi legnagyobb részben egy hazai művésztől, GRUND VILMOS-tól való, az eredeti rajzok kivétel nélkül itthon készültek. A kezdet nehézségeit legyőzve most már csak az írók és előfizetők további pártolásától függ a haladás, s ezt reméljük is.

✱

Dr. KANTZ ÁGOST egyetemi tanár úrtól megkaptuk az «Expositio Austriaco-Hungarica ad oras Asiae orientalis» első közleményét; de minthogy ez több folytatásból fog állani, jobbnak láttuk a második kötet számára fenntartani, hogy az egész mű egy kötetben egyesítve legyen. Ugyanezt tettük SIMKOVICS LAJOS barátunk bánsági növényeivel is.

✱

Dr. GIRTANNER, a Sct.-Galleni term. tud. társulat titkára, a Gypactos barbatus czikk szó szerint való fordítását kérte tőlünk s ez ötletből megjegyezzük, hogy közözhajtása a külföldnek, hogy a Revue bővebb kivonatokat, ha lehet szó szerint való fordításokat közöljön. Fájdalom, a szerkesztőségnek ninesen módjában a maga részéről ez óhajításnak eleget tenni; de kérjük munkatársainkat, tegyenek meg minden telhetőt. Ez nem csak a vállalat, hanem az írók érdeke is.

✱

Az irodalmi rovat folytatása helyszűke miatt a második kötet első füzetére maradt.

Csereviszony. — *Schriftenaustausch.*

24. Verein für Naturwissenschaften *Hermanstadt.*
25. Société d'Histoire Naturelle *Colmar.*
26. Ostpreussische Physikalisch-Oekonomische Gesellschaft *Königsberg.*
27. Stazione Zoologica *Napoli.*
28. Zoologisch mineralogischer Verein *Regensburg.*

TERMÉSZETRAJZI FÜZETEK
(NATURHISTORISCHE HEFTE).

Herausgegeben vom Ungarischen National-Museum zu Budapest.

ZUR BEACHTUNG.

Mit gegenwärtigem IV. Hefte schliesst der erste Band, beziehungsweise Jahrgang der Naturhistorischen Hefte ab. Die fünfzig Original-Aufsätze, der Kreis von erprobten Mitarbeitern, die Ausstattung sowohl in typographischer als graphischer Beziehung mögen für das Unternehmen sprechen.

Wir bitten unsere geehrten Abonnenten um Erneuerung des Abonnements für den zweiten Jahrgang mit:

3 fl. ö. W. für das Inland,

8 Mark oder 10 Franc für das Ausland.

Der Betrag ist am bequemsten mittelst Postanweisung zu senden an die

Redaction der «Természetrajzi Füzetek»

Budapest, Museum.

Pag. 207.

Naturgeschichte und Nationalgeist, von OTTO HERMAN. Ein Artikel von allgemeinerem Interesse, speciell auf ungarische Verhältnisse reflectirend. Beschäftigt sich mit dem Nationalgeist, der nationalen Anschauungsweise, welche selbst den Fachbüchern innewohnt.

ZOOLOGIE.

Pag. 212.

Reliquia Petényiana. Mit einer Einleitung von OTTO HERMAN, zum Druck geordnet von JULIUS PETHŐ, enthält die Beschreibung von **Oriolus galbula** aus dem handschriftlichen Nachlasse des ehemaligen Custos am ungarischen National-Museum J. S. PETÉNYI, eines weitbekannten sehr fleissigen Ornithologen, Zeitgenossen und Correspondenten von Vater BREHM, NAUMANN, BECHSTEIN, TEMMINCK u. A. — Der im Laufe von

22 Jahren in Verstoss gerathene ornithologische Theil der handschriftlichen Aufzeichnungen PETÉNYI's, für welchen sich das Ausland besonders interessirte, war zuletzt bei FRANZ v. KUBINYI deponirt, wurde aber nach dessen Ableben im Nachlasse nicht vorgefunden. Es ist jedoch begründete Hoffnung vorhanden, dass die ung. Academie der Wissenschaften die nöthigen Recherchen einleiten und günstige Erfolge erzielen wird. Aus den Fragmenten, welche ein günstiger Zufall dem Chefredacteur dieser Hefte in die Hände gab, lassen wir hiemit die Beschreibung des **Oriolus** folgen und behalten uns vor, eine speciellere Einleitung der Reliquia erst dann zu geben, wenn das Schicksal des Nachlasses endgiltig festgestellt sein wird.

*

ORIOIUS.

Sárga velye in Gömör. *Sárga rigó*, unrichtigerweise. *Sármalinkó*. Oedenburg. *Szolgabiró* in Borsod.

NAUMANN rechnet sie zu den *rabenartigen Vögeln* (Coraces); BREHM zu den *Sitzfüsslern* (Brachypodes); SCHINZ in seiner Fauna zu den *Insektenfressern* (Insectivorae); KEYSERLING und BLASIUS in ihrer Fauna zu den *Oscines* (Singvögeln), und beide letzteren zu den *Turdidae* oder *Drosseln*.

Generische Kennzeichen. — Notae Genericae. — *Schnabel* stark, länglich kegelförmig, an der Wurzel etwas breitgedrückt aber hochrückig, am Rücken sanft gebogen, an der wenig überhängenden Spitze mit einem seichten Einschnitt.

Mundspalte länger als der Lauf; am Mundwinkel stehen nur wenige und schwache, kurze Borsten; die stumpfeckige Stirnschneppe endet am Hinterende des Nasenloches, ziemlich dicht über dem Kieferrande; die Entfernung zwischen den Nasenlöchern auf ihrem Hinterrande ist so gross, als die Schnabelhöhe mitten zwischen dem Astwinkel und der Spitze.

Nasenlöcher: nahe an der Stirnwurzel, seitlich ganz frei und offen liegend, verkehrt eiförmig, d. h. hinten breiter, vorne schmaler; sie öffnen sich unter einer grossen, starken, aufgeschwollenen Membrane und haben innerlich ein längs ihrer Mitte liegendes, schmalovales Geruchsfläppchen: der Oberkieferrand unter dem Nasenloche verdickt.

Zunge: schön lanzettförmig geformt, grösstentheils hornknorplicht, durchscheinend mit scharfem Steuerende und in der Mitte tiefgetheilte und nebenbei noch zerzaserter Spitze; hinten mit starken, hervorstehenden, getheilten Eck- und innerlich kleinen schwachen, äusserlich grösseren und starken Nebenzähnen; die obere Gaumenspalte mehrreihig schwach gezähnt.

Hinter dem Auge ein ziemlich kenntlicher, kahler Fleck.

Tarsen: kurz, eben zur Hälfte so lang als der Unterschenkel, und so lang als die mittlere Zehe ohne Nagel; die 3 *Vorderzehen* an der Basis, die äussere und mittlere dagegen bis zum ersten Gelenke verwachsen (schon dies reiht den Pirol mehr an Coracias an); *Hinterzehe* stark, hinten abgebreitet; der Fuss weich (hiedurch also auch an Coracias genähert); die Spanne getüfelt.

Krallen: schwach, an den Seiten ziemlich zusammengedrückt, unten zweischneidig, stark gekrümmt, die der mittleren Zehe mit ein wenig vorstehendem, scharfem Rand.

Flügel: mittelgross, ziemlich breit; die Hinterflügelfedern überragen kaum die des Mittelflügels; mit 20 Schwingen, wovon die erste eben die halbe Länge der zweiten erreicht, die zweite bedeutend kürzer als die 4. und die 3. unter allen die längste ist, und die 17. bei zusammengelegtem Flügel die Mitte zwischen der 9. und 10. trifft; nach aussen ist die 3., 4. und 5., nach innen aber bloss die 2. und 3. Schwinge verengt.

Schwanz: mittelgross; zwölf-fedrig, am Ende beinahe gerade abgeschnitten; *Unterschwanzdecken* $\frac{2}{3}$, *Oberschwanzdecken* etwas mehr als $\frac{1}{2}$ der Schwanzlänge.

Gefieder: meist derb und abgerundet; schön und angenehm gefärbt; herrschende Farbe gelb, und diese Auszeichnung standhaft.

*

ORIOLOUS GALBULA. L.

Arany málé im Oedenburger Comitat (auch «Kugel viel auf!» unter den dortigen Deutschen).

Notae specificae: Bürzel, beiderlei Schwanzdecken, Schwanzspitze und Unterflügeldecken schön gelb. *Zügel* mehr-weniger schwarz.

♂ hochgelb; Zügel, Flügel und Schwanz schwarz.

♀ und junger Vogel: oben zeisiggrün, unten weisslich mit schwärzlichen Schaftstrichen; obere Schwanzseite mehr-weniger olivengrün.

Ein am 22. May 1842 bei Pest erlegtes ♀ war: 9"; Schwanzlänge $3\frac{1}{4}$ ", wovon die Flügel $\frac{3}{4}$ überdecken; breit 17".

Schnabel oben 1"; Länge der Spalte $14\frac{1}{2}$ "; am Grunde $4\frac{1}{3}$ " hoch und ebenso breit; braunroth, am Oberschnabel grossentheils schmutziggelblich-braunroth eingelassen, über den Nasenlöchern am gelblichsten; innerlich, wie die Zunge, weiss-roth; die *nackte Haut* über und hinter dem Auge schwarzbraun, unter demselben blassgrün.

Augenlid schwärzlich.

Schenkel $18\frac{1}{2}$ "; *Lauf* 9"; breit $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ "; *mittlere Zehe* 9", *Kralle* $3\frac{1}{3}$ "; äussere Zehe 7", *Kralle* 3"; innere Zehe 7", *Kralle* 3"; hintere Zehe 6", *Kralle* 4", die weichen Füsse sind auf ihrer Spanne breit, auf

den Zehen ungleich getäfelt, grünlich bleifarben mit schmutzig-weissen Einschnitten.

Zehensohle schmutzig-gelbgrau; *Krallen* dunkelbraun mit schwärzlichen Spitzen.

Die unteren *Schwanzdecken* und *Unterflügeldecken* sowie die an den mittelsten Federn sind kaum 2", auf den äussersten aber 10" breit, Schwanzspitze schön, hochgelb (jonquille-gelb).

Oberkopf, *Hinterhals*, *Oberrücken* und grossentheils auch die gegen den Flügel hin mit schwarzgrau gemischten *Schultern* und der *Unterrücken* hell olivengelb-grün mit versteckten dunklen Schaftstrichen, *letzterer* allmählig schon in den oliven-goldgelben, ungestrichelten *Bürzel* übergehend.

Die *kleinen Flügeldecken* zeisiggrün und schwärzlich gewölkt; die *grossen* und der *Hinterflügel* nach aussen oliven-graugrün, nach innen schwarzgrau, *alle übrigen Schwingen* schwarzgrau mit trübweissen Steuerkanten und solchen Endfleckchen; die *Oberflügeldecken der längsten Schwingen*, sowie die *alula* mattschwarz, erstere mit grossen, weissgelben durch die anlaufenden schwarzen Schaftstriche etwas getheilten Endfleckchen, wodurch ein unterbrochenes Querbändchen gebildet wird. *Oberflügelhälfte* grünlichgrau; *Oberschwanzhälfte* hellgelb olivengrün, mit schwarzen Schaftstrichen, von ihrer Hälfte an bis zu der goldgelben Endbinde stets nach hinab zu schwärzlicher, über dem Schwanze viele derbere, graubräunliche verborgene Querlinien bemerkbar; unterste Federn hinten und vorne goldgelb, in der Mitte schwarzgrau, doch stark zeisiggrün überhaupt.

Augenwimpern zeisiggelb; *Zügel* dunkelgrau, wenig in's zeisiggrüne spielend; *Kinn* schmutzig-weissgrau, olivengelb getüpfelt, *Kehle*, *Gurgel* und ganzer *Vorderhals* schmutzig-weissgrau, die erstere mit versteckten, unbedeutenden, die letzteren mit stets nach unten an grösse und Farbintensität zunehmenden dunkelgrauen, an der Spitze zeisiggrauen Schaftstrichen, welche auf die Brust hin in solchfarbige Flecken übergehen.

Gesicht graulich zeisiggrün.

Unterbrust und *Bauchmitte* schmutzigweiss, stark gelb überflogen, erstere mit schwarzbraunen Schaftstrichen, letztere meist ungefleckt. *Leib* ebenso, doch so kräftig goldgelb überflogen, dass diese Farbe die vorherrschende wird.

Schenkel innerlich graulich und gelb, äusserlich zeisiggrün und weissgraulich melirt.

Der Vogel hatte *grosse Brutfleck*; am Darm 2 längliche Blinddärme, im musculös-häutigen Magen 2 zerstückelte Maikäfer. Im *Eierstocke* schon erbsengrosse Eier.

Brutgeschäfte, Brutplätze, Nestbau. Ein im Mai 1846 im T.-Szt.-Mártoner Wald auf einer dünnen Cerreiche gefundenes Nest — stand zwischen

einer Gabel und deren mehreren Zweigen, beinahe am Ende des Seitenastes, etwa 3° über der Erde. Es war ein wahrer Napf, von Aussen hoch 3", der Boden des Nestes unten 5" breit, im Diameter 4—5" nebst der Anmachung an die Aeste; innerlich der Napf 3—3½" breit, 2½" tief. Das *Material* bei diesem bestand ganz unten äusserlich aus trockenen, mit trockenen breiten Binsenblättern (csáté) gewundenen Baumblättern, worin sehr feine Spinnweben eingewebt waren; innerlich war es mit feinen Grashalmen in die Runde gefüttert, im Rande dazwischen Gänse- und Hühnerfedern. Der ganze Rand mit zarten gelben Spinnweben an die Zweige ganz zierlich angebaut.

Ein anderes an demselben Tage und in demselben Walde gefundenes Nest — stand auf einer dicken Eiche, und zwar auf dem dicksten Stammast zwischen einem dicken und einem Seitenzweig. Es war von durren Blättern und eben solchen durren, breiten Grasblättern, wie sie dort im Walde zu finden waren, halbbeutelförmig, an die Zweige mit Blättern und durren Grashalmen umflochten, so wie auch mit Spinnweben, worunter selbst die Eiersäcke der Spinnen waren, befestigt. Miteingeflochten waren auch Vogelfedern und Flaum. Innerlich war es ovalrund von feinen Grashalmen und miteingeflochtenen kleinen Federn gebaut.

Lang war es sammt Ast 5", sonst 3½", breit auf den Seiten 4"; oben im Diameter 4 und 5", also länglich-oval. Innerlich tief 3". Es stand hoch über der Erde an der obern Bergabhangseite höchstens 1½ Klafter.

Ein zu Rákos-Keresztúr 1850 auf einen Apfelbaum, dicht über dem Hauptwege zwischen Gabelzweigen gebautes Nest stand höchstens 7 Fuss hoch über der Erde. Es war grossentheils aus Baumbast gebaut, mit eingeflochtenen durren Baumblättern, Hühnerfedern und Spinnweben; innerlich mit Rosshaar und Zwirn ausgelegt.

Im Rákos-Keresztúrer Garten trieben sich am 16. und 17. Mai 1854 etwa 5 bis 6 Paare unaufhörlich herum, sich erst damals unter angenehmen Flötengesang paarend; ihre Paarungszeit fällt also ungefähr in die Mitte Mai's.

Nahrung. STETINAY¹ fand im Frühjahre in ihrem Magen grüne Baumwanzen und Maikäfer.

Ich beobachtete, wie sie im Rákos-Keresztúrer Garten im Herbst Kohlraupen zu Tausenden verzehrten, indem sie sich nebst ihren flüggen Jungen von den Bäumen herabliessen und sie fleissig aufsuchten und verschluckten.

Sie fressen sehr gerne das Baumobst, vorzüglich auch gute, weiche, süsse Birnsorten, denen sie in den Gärten nachgehen und damit ihre flüggen Jungen füttern.

¹ PETÉNYIS Freund und Proselyte.

Eigenschaften. Lebensart. Es sind sehr unruhige, in ewiger Bewegung und stetem Umherfliegen begriffene Vögel, die kaum einige Augenblicke ausser jener Zeit, wo sie etwa ein Mittagsschlüfchen machen, auf einem Orte bleiben, sondern stets von Zweig zu Zweig, von Baum zu Baum im schnellsten Fluge fliegen, dabei viel schreien, einander zurufen; überhaupt sind sie sehr lebhaft, ja ungestüm, folglich leidenschaftlich in ihrem Wesen.

Zug, Wanderungen. Die Pirole zogen 1834 mit Ende August und in den ersten Septembertagen aus der Budapester Gegend fort. Am 5. Mai desselben Jahres traf ich sie schon am Hradek bei Turopolya zum ersten Male an.

Im Frühjahr kommen sie beinahe unter allen Zugvögeln am spätesten, nämlich gewöhnlich erst damals an, wenn nicht bloss ihr Futter, Würmer, Raupen, edlere Insecten, sondern auch schon wenigstens einige Beeren und Obstarten, Erdbeeren, Birnen etc. im Reifen und genießbar sind, also erst zu Ende April oder Anfangs Mai. So bemerkte ich diesen Vogel selbst um Pest 1835 erst am 1. Mai im Museum-Garten; sie mögen wohl einige Tage früher in Wäldern erschienen sein, denn dann ziehen sie sowohl beim frühjährlichen als herbstlichen Zuge über alle baumreichen Orte und berühren selbst in Dörfern und Städten alle grossbäumigen Gärten, Weingärten.

Im Juni 1835 traf ich diesen Vogel im ganzen Banat, vorzüglich in der Deutsch-Banat- und wallachisch-illirischen Gränze, wo die Chausseen grösstentheils mit Kirschbäumen gesäumt sind, zumal in dem arkadischen Almás, welches wahre Arkadien Ungarns die herrliche Nera durchströmt, und für den Vogel höchst erwünscht sein muss.

Zu Ende Juni's führen sie schon ihre Familie auf den Bäumen in Gärten herum und fütterten dieselben sorgfältig, wobei das Männchen oft ziemlich weit nach dem Futter, wie: Käfer, Kirschen, Birnen oder andere Beeren fliegt und pfeilschnell zu ihnen zurückeilt, das Weibchen hingegen in ihrer Nähe, sie bewachend und warnend, das Futter sucht.

Die Jungen geben fortwährend einen Ton von sich, welcher wie: *klyahi! glyahi!* etc. klingt; die Alten aber, vorzüglich das seltene Männchen, wenn ihrem Neste oder ihren flüggen Jungen Unheil naht, schreit sehr stark und garstig wie eine Katze.

Die Jungen gehen sehr bald, so wie sie die ersten Federn bekommen und noch kaum 1 Zoll lange Schwänzchen haben, aus dem Neste, sobald sie sich auf den Aesten und Zweigen erhalten können.

Auf der Adonyer Insel traf ich sie Ende April und Anfangs Mai 1848 häufig an, wo sie unaufhörlich sangen und Brutplätze oder schon Nestmateriale suchend paarweise umherstrichen. Dort waren sie (ehedem) noch häufiger, sie wurden aber — da sie im Sommer mitunter auch Obst, nämlich süsse Birnen fressen — vom Inselhüter stark weggeschossen.

Auch im Baron Nrány'schen Garten zu Pilis liess sich ein Pärchen

Ende Mai hören, folglich kommen sie in ganz Unter-Ungarn, überall wo es nur geeignete Laubhölzer, Wäldchen gibt, ziemlich häufig auch brütend vor.

Oriolus kommt in Gömör bloss bis Rőcze hie und da in Thälern vor. höher aber nimmermehr — wie mir dies WAGNER¹ in Sumjác 1846 erzählte.

Am 13. Mai 1845 sangen sie schon zu Eresi im englischen Garten. Am 12. August 1839 sangen noch einige recht schön flötend mitunter im Rákos-Kereszturer Gartenwäldchen.

In Schemnitz und dessen nächster Umgebung, so wie auch höher in tiefen Waldungen und Thälern nordwestlich kommt er nicht vor; aber gleich unter Schemnitz in Antal bei Báth, Bagonya schon überall, weil da mehr lichte Plätze, Fluren, folglich schon wärmere Gegenden sind.

Ueberhaupt ist er schon mehr ein südlicher, afrikanischer Typus.

So wie sie spät zu uns anlangen, so ziehen sie auch ganz früh von uns fort, u. z. schon gegen Ende August's. So bemerkte ich 1854, wie eine Familie über die Gärten Pest's in der Nähe des Museums am 21. und 22. August ihren Zug gehalten, wobei sie sich sehr stark zuriefen, ohne je einen flötenden Ton von sich hören zu lassen.

Locktöne, Gesang, Stimme und Sprache. — Der eigentliche Gesang dieses Vogels ist unbedeutend, ein aus leisen, abgebrochenen Tönen bestehendes Plaudern, welchem er mitunter sein flötendes Geplauder beimischt und dasselbe dadurch erhöht und angenehm macht.

Er singet meist sitzend und ruhend, folglich etwa um die Mittagszeit, nachdem er schon satt geworden und sich genug umhergetummelt hat, folglich etwas ausruhet.

Aber das Pfeifen gehört allerdings zu den angenehmsten, flötendsten Tönen aller Vögel Europa's. Diese Töne sind kräftig, rein, volltönig, im wahren Sinne flötend und Flötentöne, die von weither vernehmbar, die ganze Gegend, die der Vogel bewohnt, verherrlichen. Sie lauten ohngefähr:

Filyo² — flyio — tykalyio! Tyilyiolyió — tyikflyio — tyikolyió!
 Ibirlyió — iolyó — iolyió! Tyioilyio — tyioblyio!
 Triolyio — iolyo! — tyiolo — iolyo! Tyiolyo — blyioio!
 Tyliolyio — tyioilyo! Tyioilyio — tyioblyio!
 Triblyio — fidlo — flyio!
 Tribidlyio — flyio — bdlyio! Uiffö — flyio — olyio!
 Tyibilyio — tutulyio!

Diese an weichen Tönen reichen Sätze modulirt er nun in Bezug auf die Sylbenumsetzung, Betonung und Schnelligkeit des Vortrages, wahrscheinlich nach der Verschiedenheit seiner Gemüthsstimmung und Laune in's Unendliche.

¹ PETÓNVIS Proselyt, der eine hübsche ornithologische Sammlung besass.

² Das *y* klingt tiefer als *i*, höher als *ü*.

In seinem Geplauder klingen viele Töne nicht unähnlich jenen Tönen, die das Schärfen einer Sense mit einem Schleifsteine hervorbringt; manche sogar dem Geknirsche eines ungeschmierten Schiebkarrens.

Ganz im Contraste stehen hingegen mit jenen melodisch-flötenden Tönen seine kreischenden Rufe, die er beim Herannahen und Wahrnehmen eines ihm verdächtigen Gegenstandes hören lässt, die also bei ihm Warnungs-, Angst- und Schmerzlaute sind, und ohngefähr so klingen:

Kvrr — vaerrr! Mrrrvzsii! Mrzsizsi!
Krrrzvaevae! Mrrraevzsevae!

In diesen Tönen ist viel Katzentöniges. Sie sind sehr unangenehm klingend und schwer nachzuzahlen.

*Ausser diesen Tönen hört man von ihm noch ganz kurze Loektöne am häufigsten, welche wie: *Hu hu!* *heu hu!* lauten.

Die noch von den Eltern gefütterten und geführten Jungen rufen diesen fortwährend ein ängstlich klingendes: *klyahi!* *glyahi!* zu.

Es scheint, dass im Frühjahr während der Paarungszeit auch die Weibchen flötend pfeifen, wenigstens bemerkte ich in Rákos-Keresztúr am 17. Mai 1854, dass alle, welche ich sah schön flötend pflffen.

Pag. 223.

L'élytre des Gryllides de Hongrie, par M. J. PUNGUR. V. table XIII, fig. I, II. Ce petit memoire a pour but non seulement de comparer les élytres de deux sexes, mais aussi de démontrer les parties de l'élytre, qui jouent un rôle important dans la production du chant de ces insectes ou bien qui exercent une influence sur la pureté et la force de ce chant, — sans vouloir traiter à present de ce chant même.

Pour plus de clarté nous donnons à la planche XIII. les figures de l'élytre du *Gryllus campestris* L. ♂ et ♀ dessinées d'après nature; l'élytre du ♂ (fig. 1) amplifiée six fois, celle de la femelle (fig. 11) cinq fois et demi.

Les nervures de l'élytre se distinguent en *nervures antérieures* et *postérieures* — *venae anticae* et *posticae*. — Chaque espèce en possède au moins deux: une nervure antérieure et une nervure postérieure; aucune espèce n'en possède plus de huit.

NERVURES ANTÉRIEURES. — *Venae anticae*.

La première nervure est la *vena subcosta* Hyg.¹ de laquelle naissent de petites nervures, qui parcourent parallèlement le large champ antérieur de l'élytre (I 2, II 2).

La seconde nervure est la *vena mediana* Hyg. à l'ordinaire plus grosse

¹ Dr HAGEN dont nous suivons les interprétations (Etymolog. Zeitung. Stettin. XXXI. Jahrg. 1870) en beaucoup de points.

que la première. On la trouve chez toutes les espèces de Gryllides (I 4, II 4).

La première et la seconde nervures ne diffèrent pas chez les deux sexes.

La troisième nervure est la *vena interno-mediana* HO.¹ Cette nervure s'approche et se relie, au deux tiers de sa longueur, avec la *mediana* Hg., puis s'en éloignant elle s'étend jusqu'au bord de l'élytre (I 2) où elle ne touche pas du tout la *venamediana* (II 3).

Les *subcosta* et *interno-mediana* sont des branches issues de la racine de la *vena mediana*; toutes les trois prennent leurs origine du *callus axillaris* Hg. (I 1, II 1).

La quatrième nervure antérieure est la *vena longa* naissant tantôt du *callus axillaris*, tantôt du *callus cubitalis* HO. Cette nervure est la plus longue et on pourrait dire, la plus mince parmi les nervures droites. Chez la femelle elle s'approche souvent vers le milieu de la *vena interno-mediana* de telle sorte qu'on pourrait croire qu'elle s'y confond, mais vers le bord de l'élytre elle s'en éloigne de nouveau de plus en plus (II 5). Chez le mâle (I 5) elle est coupée par une petite nervure transversale naissant du point où les *vena mediana* et *interno-mediana* se touchent. Cette petite nervure est l'*extensor* (I k.), elle sert à étendre l'élytre quand cette dernière s'ouvre.

Les *vena longa* et *interno-mediana* sont chez la femelle plus faibles ensemble, que la *mediana* seule.

Entre les *vena subcosta* et *mediana* se trouve la *vallis mediana*. Les *vena mediana* et *interno-mediana* bornent la *vallis interno-mediana* dans toute sa longueur. La *cardinovallis* entre les *vena interno-mediana* et *longa* est beaucoup plus importante, car la *cardinovallis* représente cette charnière, par la quelle la pièce antérieure de l'élytre s'ouvre tout directement ou se replie sur le flanc de l'insecte. Le *plis* — *plica* — (I 6, II 6) est la continuation plus élargie de la *cardinovallis* qui chez le mâle en est séparé par l'*extensor* déjà susmentionnée. Il faut encore ajouter que la *cardinovallis* devient par fois si étroite dans la région où les *vena interno-mediana* et *longa* s'approchent l'une de l'autre, qu'il est difficile de l'apercevoir même avec la loupe.

Toutes ces *venae* et *valles* énumérées ci-dessus occupent avec le champ antérieur la moitié de la largeur de l'élytre.

NERVURES POSTÉRIEURES. — *Venae posticae*.

La conformation des nervures et champs suivants offre chez le mâle et la femelle plus de différences que celle dont nous venons de parler; en

¹ Nous devons à M. OTTO HERMAN (in litt.) les termes latins indiqués par HO.

effet la destination de l'élytre du mâle chantant est tout-à-fait différente de celle de la femelle.

Il y a là une nervure dont la conformation, est chez la femelle moins bizarre que chez le mâle. C'est la *nervure irrégulière* — *vena irregularis*. — Chez la femelle elle est droite ou courbée; elle s'allonge jusqu'à l'apex de l'élytre, où elle est jusqu'au deux tiers de la longueur de l'élytre assez bien distincte, puis elle se confond tantôt avec les branches de la *vena longa*, tantôt avec des nervures transversales. (II 9 = v. *irregularis*). Chez le mâle, (I 9, 9^b), faisant un coude plus ou moins près du callus, elle se dirige vers le bord postérieur de l'élytre et se reunit avec toutes les nervures suivantes dans le *noeud* — *nodus* — (I 13); du noeud elle se sépare et prend une autre direction pour courir en ligne droite (I 9^b) environ vers le point de la *vena longa*, où l'*extensor* (I. k.) sépare la *plica* de la *cardinorallis*.

Les deux parties de la nervure irrégulière, savoir celle avant et celle après le noeud circonscrivent avec la *vena longa* un plan triangulaire, qu'on peut nommer d'autant mieux la *harpe* — *lyra* — (I L) que les petites nervures qui relient la partie avant le noeud de la nervure irrégulière avec la *vena longa* et qui ont l'aspect de *petites cordes* — *cordulae* (I. c. c. c.) — en augmentent encore la ressemblance. Le nombre et la qualité des cordules ont une grande influence sur le chant.

La *lima*, l'instrument pour produire le chant se trouve chez la plus part sur la partie avant le noeud de la *nervure irrégulière*. La *lima* ne produit pas seulement le chant elle en règle aussi le rythme.

Il nous faut encore remarquer quelques branches de la nervure irrégulière. Chez la femelle, plusieurs branches (II 7) prennent leur origine de la nervure irrégulière et se dirigent en arrière. Parmi elles, cette branche qui émerge dans la région de l'angle intérieur du plis, et les deux branches précédentes sont analogues à celles de l'élytre du mâle qui entourent ou coupent la *tymbale* — *tympanum* — (I. T.). Cette branche qui coupe la tymbale est la *vena epitonica* HÖ. (I 3 ou 8).

La qualité de la tymbale et sa nervure épitonique ainsi que la harpe avec ses cordules sont d'une grande importance pour la pureté et la force du chant.

Derrière la nervure irrégulière suit la *vena interna*, qui se reunit chez le mâle (I 10, 10^b) également dans le noeud avec les autres et puis s'en séparant et changeant sa direction ou décrit une grande courbe et se relie avec la *vena postcosta* (Gryllus, Nemobius), ou elle fini seule (Grillotalpa), ou décrivant une grande courbe se dirige vers le rameau de *vena irregularis* avec qui elle se reunit (Oecanthus). Chez la femelle, elle est droite ou courbe, comme la précédente (II 10, 10^b).

La *vena submediana* ainsi que la *mediana* se retrouvent d'après

M. le dr HAGEN sur toutes les élytres, ce que nous pouvons affirmer aussi par les observations que nous venons de faire sur les Gryllides de la Hongrie. La *vena submediana* Hg. est, chez la femelle (II 11, 11) ou droite ou courbée, à l'ordinaire plus courte que la nervure précédante. Chez le mâle (I 11, 11^b) sa partie avant le noeud est plus ou moins courbée; sa partie sortant du noeud est moins arquée que chez la *vena interna*, et elle fini seule, ou elle se reuni avec les nervures voisines, ou se dirige vers la vena longa, avec qui elle se reuni près de l'apex. Ce dernier cas est chez l'Oecanthus.

Une branche sortant de la racine de la *vena submediana* Hg., est la *vena postcosta* Hg. Celle-ci est très-importante chez le mâle (I 12, 12^a, 12^b) car ses deux petites branches devant le noeud forment cette petite courbe double — *arculus* — (I 14), qui est le second moteur de l'instrument musical, et qui frottée à la *lima* de l'autre élytre produit le chant connu de grillons. *La pureté du chant dépend principalement de l'arculus.*

Il faut encore ajouter que cet arculus, examiné avec la loupe, apparais plus diaphane et plus transparent, que ses environs et que sa longueur; et sa courbure sont dans une stricte relation avec la courbure et la hauteur de l'arête crénelée de la *lima*, enfin qu'on le retrouve mieux développé chez les *Grillodea genuina* Fisch; chez le genre *Xya* il manque tout entièrement.¹

Derrière le noeud, les branches de la *postcosta* reparaissent souvent, séparément, l'interne (I 12^a) est un peu arquée l'externe (I 12^b) est droite et forme la nervure périphérique du bord postérieur de l'élytre. La *vena postcosta* de la femelle (II 12) se divise souvent en deux ou trois branches (II. 12^a, 12^b, 12^c).

Les *vena submediana* et *postcosta* prennent naissance précisément du *callus cubitalis* HO. (I 15, II 15), tandis que les *vena irregularis* et *interna* s'inclinent parfois plus vers le *callus axillaris* (I 1, II 2).

Les nervures postérieures de l'élytre forment les cellules suivantes :

Les *vena irregularis* et *interna* forment l'*area irregularis* qui ainsi que les champs suivants, chez les femelles de diverses espèces est traversée par des nervules longitudinales et transversales et par conséquent est couverte de beaucoup de petit cellules rhomboidales. Chez le mâle, la partie située devant le noeud de cette *area irregularis* est étroite, mais la partie derrière le noeud s'élargit chez la plupart des espèces irrégulièrement et à peu près là où elle touche la *vena postcosta*, elle devient la plus large; dans la même *area* se trouve aussi la tymbale.

¹ On ne sait pas encore par quoi cet instrument est suppléé chez la *Xya*. Même je ne suis pas encore certain si cet animal fait usage de son lima pour produire le chant. J. PUNGUR.

Entre les *vena interna* et *submediana* se trouve l'*area interna*, entre les *vena submediana* et *postcosta* l'*area submediana* et derrière la *vena postcosta* se remarque l'*area postcosta*.

Le nombre des nervures transversales est très variable, même dans les mêmes espèces. Chez les femelles, elles sont plus nombreuses; chez les mâles elles disparaissent ou se fondent dans l'empâtement de l'élytre. Les cordules de la harpe sont aussi des nervures transversales dont les racines se perdent dans la cellule située avant le noeud. Les deux *trouçons* dans la tymbale (I. T. v. v.) donnent une exemple des nervures transversales disparues en partie.

EXPLICATIO.

Tab. XIII.

I. Elytrum Grylli campestris L ♂ sexies auct.	I. 11a, 11b, } Vena submediana Hg.
II. Idem feminae. 5½ auct.	II. 11, 11, }
1. 1. Callus axillaris Hg.	I. 12 a, b, c, } Vena postcosta.
2. 2. Vena subcosta Hg.	II. 12, 12, }
3. 3. Vena internomediana H. O.	I. 13, — Nodus.
4. 4. Vena mediana Hg.	I. 14, = Arenulus.
5. 5. Vena longa.	I, II. 15, = Callus cubitalis H. O.
6. 6. Plica.	I. L = Lyra.
7. 7. Rami venae longae.	I. c, e, c, e, Cordulae.
I. 8 (= β) Vena epitonica H. O.	I. T = Tympanum.
I. 9a, 9b, II 9 Vena irregularis.	I. T α, γ = Rami venae irregularis.
I. 10a, 10b, } Vena interna.	II. α, γ = Idem feminae.
II. 10, 10 }	I. v. r = Trunci transversales.
	I. k = Extensor.

Pag. 228.

Coleoptera nova, ex Hungaria meridionali a JOANNE FRIVALDSZKY descripta: *Styphlus uncatu*s, *Haltica* (*Orestia*) *Paveli*. Die lateinische Beschreibung siehe an angeführter Stelle des ungarischen Textes.

Pag. 231.

Mellifera nova in collectione Musaei nationalis hungarici ab Al. Mocsáry descripta: *Colletes punctatus*, *Osmia dives*, *Tetralonia adusta*. Die lateinischen Beschreibungen siehe an angeführter Stelle des ungarischen Textes.

Pag. 234.

Aphides observés à Forró. Les Aphides de Hongrie sont encore entièrement inconnus et on ne connaissait jusqu'à présent qu'une seule espèce, c'était la terrible *Phylloxera vastatrix*, qui dévaste depuis trois années les vignes de Pancsova. L'été passé, j'ai fait la chasse aux Aphides dans mon petit jardin à Forró (départ. d'Abauj) et j'y ai observé 30 espèces. La note, que je viens de présenter, donne la liste de ces espèces avec l'indication des plantes sur lesquelles je les ai trouvées (v. le texte hongr. p. 234).

Dr. HORVÁTH.

Pag. 235.

Notes de synonymie, par M. le Dr. HORVÁTH (v. le texte hongr. p. 235).

Pag. 236.

Einige Worte über marine Amöben von Prof. Dr. GÉZA ENTZ in Klausenburg. Etwas Seewasser aus dem Hafen von Kuxhaven bot Gelegenheit meine Behauptung, nach welcher die Amöben, welche im Süßwasser und in Salzteichen vorkommen, auch im Seewasser nicht fehlen dürften (siehe Heft Nr. III, p. 198), zu controlliren. Das Ergebniss der Untersuchung ergab, dass im Seewasser aus Kuxhaven zwei Amöben sehr zahlreich vorkommen: nämlich *Amoeba Limax* DUJ. (AUERBACH) und *A. radiosa* EHRB., welche sich von den entsprechenden Süß- und Salzwasserformen durch gar kein wesentliches Merkmal unterscheiden lassen und es dürfte wohl kaum zu bezweifeln sein, dass die DUJARDIN'sche *A. marina*, sowie die *A. polypodia*, welche M. SCHULTZE aus den Lagunen von Venedig und F. E. SCHULZE aus der Bucht von Neapel beschrieb, mit der EHRENBERG'schen *A. radiosa* identisch sind; möglicherweise ist HAECKEL's *Protamoeba polypodia* eine echte *A. radiosa*.

BOTANIK.

Pag. 237.

Descriptiones plantarum novarum. Auctore LUDOVICO SIMKOVICS. *Rumex palustroides*, *stenophylloides*, *confusus*, *erubescens*, *Lythrum scabrum*. Die vollständigen lateinischen Diagnosen siehe im ung. Texte (pag. 237).

Pag. 242.

Generis Iris species novae. Auctore VICTORE de JANKA. *Iris balkana*, *mellita*, *Sintenisii*, *lorea*. Die lateinischen Beschreibungen siehe pag. 242.

Pag. 246.

Appendix. Anophthalmus Merkeli FRIVALDSZKY. Die lateinische Beschreibung im ung. Texte (pag. 246).

Pag. 246.

Notizen. Mit gegenwärtigem Hefte ist der erste Band abgeschlossen, und wir blicken mit Beruhigung, ja einiger Genugthuung auf den Inhalt desselben. Wir brachten von neunzehn Autoren nahezu fünfzig Originalaufsätze, mit XIV Tafeln belegt. Ausser der Dotation und der Pränumeration wurden wir unterstützt durch S^e Excellenz Erzbischof Dr. LUDVIG v. HAYNALD u. z. mit den Kosten der Athamanta-Tafel, dann von Herrn JOHANN Grafen PEJACEVICH mit der eigenhändigen Ausführung und den Kosten der «Vogelnester»-Tafel. Unsere Mitarbeiter waren die Herren: Dr. S. BARTSCH, Dr. V. BORBÁS, Dr. C. BRANCSIK, JOHANN v. CSATÓ, Dr. G. ENTZ, J. FRIVALDSZKY, O. HERMAN, Dr. G. HORVÁTH, V. v. JANKA, Dr. KANITZ, Dr. J. KÁROLI, Dr. J. KRENNER, L. LÓCZY, E. MERKL, A. MOCSÁRY, Gf. J. PEJACEVICH, J. PETHÓ, J. PUNGÉR, A. SCHMIDT, L. SIMKOVICS, M. STAUB, J. STEFFEK. Der Band brachte folgende neue Arten und Formen: Zoologie: *Ablepton Treforti*, *Mychophilus minutus*, *Pselaphus Meladiensis*, *Hapalus Creticus*, *Zonitis turcica*, *Zonitis ruficollis*, *Zuphium hungaricum*, *Amara proxima*, *Styphlus uncatatus*, *Haltica Paveli*, alle von J. FRIVALDSZKY; *Allanthus unifasciatus*, *Macrophia eximia*, *Coelonites abbreviatus*, *Colletes punctatus*, *Osmia dives*, *Tetralonia adusta*, von A. MOCSÁRY; *Piezoeranum simulans*, von G. v. HORVÁTH; Protistologie: *Pleurophrys Helix*, *Plectrophrys prolifera*, *Euglypha pusilla*, *Microcometes tristripetus*, *Orbulinella smaragdea*, von Dr. G. ENTZ; Botanik: *Symphytum molle*, *Fumaria supina*, *Iris Sintenisii*, *Iris lorea*, von V. v. JANKA; *Athamanta Haynaldi* Borb: et Uechritz; *Ononis spinosae formis*, *Epilobium mixtum*, *Centaurea Jankeana*, *Matricaria inodora*, *Cephalorrhynchus glandulosus*, *Rumex stenophylloides*, *palustroides*, *confusus*, *erubescens*, *Lythrum scabrum* von L. SIMKOVICS; Mineralogie: *Bunsenin*, von Dr. J. KRENNER; *Zirkon*, *Coelestin*, *Cerussit*, von A. SCHMIDT; Paleontologie: *Echinocardium intermedium* von L. LÓCZY. Darunter sind *Ablepton*, *Mychophilus*, *Piezoeranum*, *Plectrophrys*, *Orbulinella* auch als Genera neu. — Die für das Ausland redigirte Revue hat sich vortrefflich bewährt, ihr verdanken wir die durchgehends anerkennende Kritik, deren das Unternehmen auch im Auslande gewürdigt wurde; die typographische und graphische Ausstattung erwarb sich auch volle Anerkennung; die erstere besorgte ein vaterländisches Institut, der Franklin-Verein, letztere zum grössten Theile ein einheimischer Künstler, V. GRUND; die Originalzeichnungen haben die Mitarbeiter geliefert. Der Anfang ist gemacht, das fernere Gedeihen ruht in Händen unserer Mitarbeiter und Abonnenten.

Dr. A. Kanitz hat uns den ersten Theil seiner «*Expeditio Austriaco-Hungarica ad oras Asiae orientalis*» eingesendet. Wir eröffnen damit den botanischen Theil des zweiten Bandes.

Pag. 247. **Schriftenaustausch.**

TARTALOM.

I-ső kötet.

- BARTSCH SAMU. Korescsörű seregély, II. p. 76.
- BORBÁS VINCZE. Athamanta Haynaldi, I. p. 30. — Athamanta Haynaldi, II. p. 95.
- CSATÓ JÁNOS. Gypaëtos barbatus Erdélyben, I. p. 10.
- ENTZ GÉZA. A szamosfalvi sóstóban élő gyökiábúakról, III. p. 154. — Néhány szó a tengeri Amoebákról, IV. p. 236.
- FRIVALDSZKY JÁNOS. Új téhelyröpűek M. O. déli részéből, I. p. 17. — Új téhelyröpűek Creta szigetéről és Kisázsziából, II. p. 83. — Magyarországi új futóbogarak, III. p. 133. — Adnotationes coleop. terologicae, III. p. 136. — Új téhelyröpűek M. O. déli részéből, IV. p. 228. — Anophthalmus Merkelii, IV. p. 246.
- HERMAN OTTÓ. Megnyitó, I. p. 3. — Éles határok a madarak elterjedésében, I. p. 8. — Kores bogarak, I. p. 22. — A műnyelv kérdése, II. p. 69. — Korescsörű madarak, II. p. 74. — Természetrájk — Nemzeti szellem, IV. p. 207. — Reliquia Petényiana, IV. p. 212.
- HORVÁTH GÉZA. Hazánkból leírt új félröpű fajok, I. p. 25. — Piezocranum n. g. II. p. 92. — A Mannakabóca Magyarországon, II. p. 93. — A szamosfalvi sóstavak félröpűiről, II. p. 94. — A magyarországi rablópoloskák, III. p. 136. — Aphidák, IV. p. 234. — Synonymiai jegyzetek, IV. p. 235.
- JANKA VICTOR. Két új növény faj, I. p. 29. — Avenaceae europeae, II. p. 95. — Generis Iris species novae, IV. p. 242.
- KÁROLI JÁNOS. A Duna halóriásai, I. p. 12. — Egy új halfaj a magyar faunában, I. p. 16. — Astacus leptodactylus elkorescsodása, I. p. 28. — A Duna halóriásai, II. p. 77. — Gobio nranoscopus, II. p. 81.
- KRENNER JÓZSEF S. Bunsenin, I. p. 33.
- LÓCZY LAJOS. Néhány Echinoida a Fehérkőrösvölgy neogen rétegeiből, I. p. 39. — Az ázsiai Itacolomit, II. p. 109. — A ponti rétegek elterjedéséhez, II. p. 110.
- MERKL EDE. A vizisikló mint fészekrabló, I. p. 82.
- MOCsÁRY SÁNDOR. Biológiai jegyzetek, I. p. 23. — Új hártyaröpűek, II. p. 87. — Új méhfajok, IV. p. 231.
- PEJACEVICH N. J. gróf. Az úrvölgyi n. n. madárfészkekről, III. p. 175.
- PETHŐ GYULA. Oriolus (Rel. Petényiana), IV. p. 217.
- PUNGÉR GYULA. A M. O. tücsöktfélék felszárnnya, IV. p. 223.
- SCHMIDT SÁNDOR. Zirkon, I. p. 35. — Coelestin, I. p. 38. — Cerussit, III. p. 177.
- SIMKOVICS LAJOS. Új növények leírása, II. p. 103. — Új növények leírásai, III. p. 168. — Új növények leírásai, IV. p. 237.
- STAUB MÓR. A Monte Maggiore vegetatiója, II. p. 105. — III. p. 171.
- Apró közlemények.** RICHTER L. Gandoger magyar növényeiről, I. p. 32.
- LICHTENSTEIN Gy. Franciaországi fém-darázsok gazdái, II. p. 92.

TÁRGYMUTATÓ. — REGISTER.

I-ső kötet.

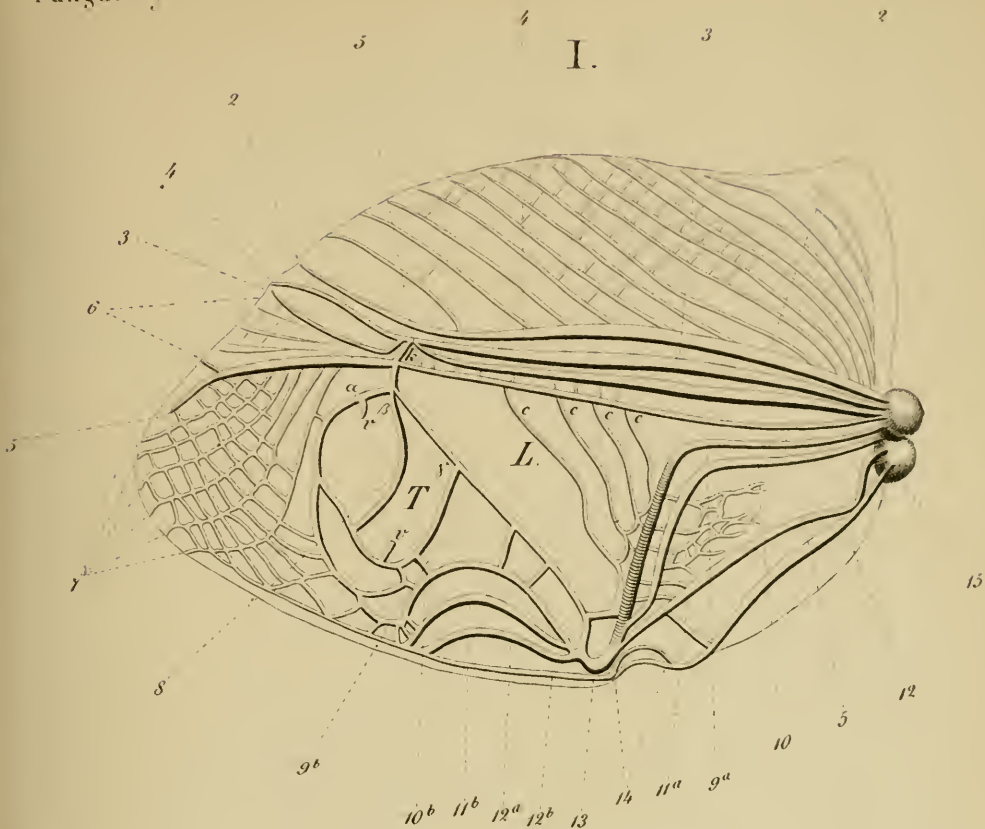
Band I.

	Pagina				Pagina		
	Füzet Heft	Szöveg Text	Revue		Füzet Heft	Szöveg Text	Revue
Ablepton	I.	17	51	Corvus frugilegus	I.	8	49
Treforti	I.	18	51	monedula	I.	9	50
Acipenseridae	I.	13	II. 120	Crioceris moestus	I.	27	53
Acipenser glaber	II.	77	123	Echinoecardium interne-			
Güldenstädtii	II.	81	125	dium	I.	40	64
huso	II.	78	124	Echinolampas hemisphae-			
ruthenus	I.	15	II. 122	ricus	I.	41	64
schypa	II.	78	123	Echinus Dux	I.	40	63
stellatus	II.	80	125	Epilobium mixtum	II.	104	128
Adnotationes coleopt.	III.	136	182	Englypha pusilla	III.	162	194
Alauda cristata	I.	8	49	Fumaria supina	I.	30	54
Allantus unifasciatus	II.	87	126	Ganoidei	I.	13	II. 120
Amara proxima	III.	134	182	Globiceps sordidus	I.	26	53
Amblytylus Horváthi	I.	27	53	Gobio uranoscopus	{ I. 16 51		
Amoeba Limax	IV.	236	260	{ II. 81 —			
radiosa	IV.	236	260	Gryllus campestris (elyt-			
Anophthalmus Merkeli	IV.	246	261	rum)	IV.	223	255
Aphida	IV.	234	260	Gypaetos barbatus	I.	10	51
Aragónit képződmény	III.	175	203	Haltica Paveli	IV.	229	259
Astacus leptodactylus	I.	28	53	Hapalus creticus	II.	83	126
Astata femoralis	II.	89	126	Hyoidea notaticeps	I.	26	53
Athamanta Haynaldi	{ I. 30 54			Iris balkana	IV.	242	260
	{ II. 95 127			lorea	IV.	245	250
Avenaceae Europeae	II.	95	128	mellita	IV.	243	260
Bunsenin	I.	33	56	Sintenisii	IV.	244	260
Calocoris vicinus	I.	25	53	Itacolomit	II.	109	128
Carabus nemoralis	I.	22	52	Lampyrus noctiluca	I.	23	52
Hampei	I.	23	52	Lopus vittatus	I.	25	53
Centaurea Jankeana	III.	168	200	Lythrum scabrum	IV.	241	260
Cephalorhynchus glan-				Macrocoelus dissimilis	I.	27	53
dulosus	III.	169	200	Maerophya eximia	II.	87	126
Cerussit	III.	177	204	Matricaria inodora	III.	169	200
Chrysis simplex	I.	24	53	Microcometes tristripetus	III.	163	194
Cicadetta adusta	II.	94	127	Monte Maggiore vegeta-			
Ciliophrys infusionum	III.	165	197	tíója	II.	107	128
Clypeaster intermedius	I.	41	63	Mychophilus	I.	19	51
Coelestin	I.	38	60	minutus	I.	20	51
Coelonites abbreviatus	II.	90	126	Odynerus aurantiacus	II.	89	126
Colletes punctatus	IV.	231	259	Ononis spinosaeformis	II.	103	128
Corisa Fussi	II.	94	127	Orbulinella smaragdea	III.	164	195
Corvus corax	I.	9	50	Oriolus galbula	IV.	217	249
cornix	I.	9	50	Orthotylus Schoberiae	I.	26	53
frugilegus (kores)	II.	74, 75	117	Osmia dives	IV.	232	259

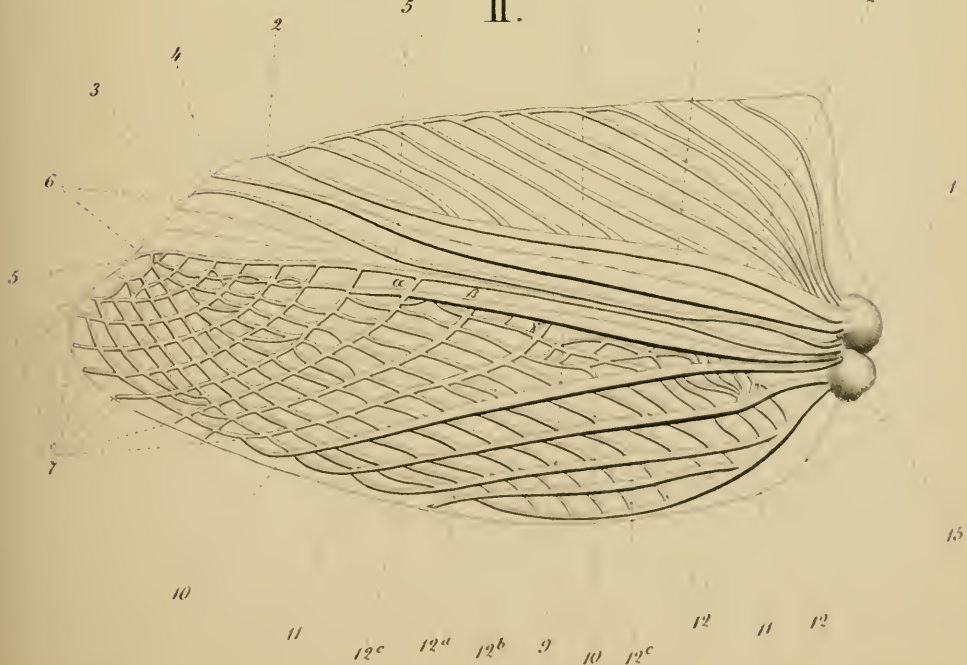
	Pagina				Pagina		
	Füzet Heft	Szöveg Text	Rerue		Füzet Heft	Szöveg Text	Rerue
<i>Osmia caementaria</i>	I.	24	53	<i>Schizaster Karrerai</i>	I.	41	64
<i>Passer domesticus</i> (kores)	II.	75	118	<i>Scutella Vindobonensis</i>	I.	41	63
<i>Plectrophrys prolifera</i>	III.	160	192	<i>Sturnus vulgaris</i> (kores)	II.	76	118
<i>Pleurophrys Helyx</i>	III.	155	186	<i>Styphlus uncatu</i>	IV.	228	259
<i>Piezocranum</i>	II.	92	127	<i>Symphytum molle</i>	I.	29	54
<i>simulans</i>	II.	93	127	<i>Tarpa speciosa</i>	II.	88	126
<i>Ponti emelet oszt.</i>	II.	110	129	<i>Tetralonia adusta</i>	IV.	233	259
<i>Procrustes coriaceus</i>	I.	23	52	<i>Tettigia Orni</i>	II.	94	127
<i>Psammechinus monilis</i>	I.	40	63	<i>Tropidonotus natrix</i>	II.	82	126
<i>Pselaphus Mehadiensis</i>	I.	21	51	<i>Zirkon</i>	I.	35	59
<i>Reduviidae</i> (Synopsis)	III.	136	182	<i>Zonitis ruficollis</i>	II.	85	126
<i>Rumex erubescens</i>	IV.	239	260	<i>turcica</i>	II.	84	126
<i>palustroides</i>	IV.	237	260	<i>Zuphium hungaricum</i>	III.	133	182
<i>stenophylloides</i>	IV.	238	260				

Orthoptera.
Pungúr Gy.

I.

II.

Iris balkana Jk
Janka Victor.

XIV^d. Tábla.

A

B

